

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO  
TEISĖS FAKULTETO  
KONSTITUCINĖS TEISĖS KATEDRA

**Jurgita Savukynaitė**

Vakarinio sk. Teisės ir valdymo studijų programos TVmv04-05 gr. studentė

**KONSTITUCIJOS SAMPRATA IR KONSTITUCIJOS AIŠKINIMAS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –  
doc. dr. V.Sinkevičius

Katedros vedėjas –  
prof. dr. E.Jarašiūnas

Vilnius 2005

## TURINYS

ĮVADAS .....	3
I. KONSTITUCIJOS SAMPRATA .....	5
1. Konstitucija – aukščiausiaji teisė.....	5
2. Konstitucijos vientisumas:.....	15
2.1. Konstitucijos normos ir principai.....	15
2.2 Konstitucijos raidė ir dvasia.....	26
II. KONSTITUCIJOS AIŠKINIMAS .....	29
1. Konstitucinis Teismas – vienintelis subjektas turintis įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją .	29
2. Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos.....	35
3. Konstitucijos aiškinimo ribos .....	45
IŠVADOS.....	52
SANTRAUKA .....	54
SUMMARY .....	55
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA .....	56

## IVADAS

**Temos aktualumas ir problematiškumas.** Lietuva yra demokratinė respublika. Vienas iš jos siekių, įtvirtintas Konstitucijos preambulėje, yra tapti teisine valstybe. Pagrindinė visų šiuolaikinių teisinių valstybių gyvavimo pagrindas yra konstitucija, todėl su ja siejami klausimai yra aktualūs ir svarbūs.

Konstitucija, kaip ir bet kuris kitas įstatymas, visuomenei yra reikšmingas tiek, kiek jos laikomasi ir kiek ji yra taikoma. Ar Konstitucija yra tik deklaracijų rinkinys, neturintis praktinės reikšmės kasdieniame gyvenime, ar atvirkščiai – ji iš tiesų veikia, priklauso nuo Konstitucijos vietos visoje teisės sistemoje, Konstitucinio Teismo veiklos, garantuojant Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje. Mes gyvename kintančiu laiku, kai kinta socialinis gyvenimas, vertybių skalė, todėl natūralu, kad atsiranda veiksniai, kurie negalėjo būti numatyti tuomet kai Konstitucija buvo priimta. Dėl šių priežasčių Konstitucijos aiškinimas yra išties aktuali tema.

**Darbo tikslas.** Šio darbo tema iš esmės apibūdina tyrimo tikslą – atskleisti 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijos sampratą ir jos aiškinimo problematiką.

**Tyrimo uždaviniai.** Siekiant šio darbo tikslo yra keliami tokie uždaviniai: apibrėžti Konstitucijos vietą Lietuvos teisės sistemoje; įvardinti subjektus, kurie gali aiškinti Konstituciją; išsiaiškinti Konstitucijos aiškinimo bei Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribas. Darbe bus nagrinėjama, kaip Konstitucinis Teismas interpretuoja Konstitucijos principus ir normas, koks vaidmuo Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje tenka teisės doktrinai, kitų valstybių konstitucinės teisės justicijai, kaip Konstitucinio Teismo sprendimai veikia Lietuvos teisės sistemą.

**Tyrinėjimų apžvalga.** Gilinantis į nagrinėjamos temos problematiką, buvo remtasi įvairia Lietuvos ir užsienio autorių moksline literatūra. Paminėsiu tik keletą jų.

Konstitucijos kaip svarbiausio nacionalinės teisės akto analizei daug dėmesio skirta knygoje „Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą“.

Konstitucinės nuostatos ir jas aiškinančio Konstitucinio Teismo sprendimai tyrinėjami E.Šileikio knygoje „Alternatyvi konstitucinė teisė“.

2003 m. autorių kolektyvo išleistoje monografijoje „Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė“ tyrinėjama Konstitucijos, žmogaus teisių ir pilietinės visuomenės sąveika.

Konstitucinės teisės teorinės problemos, konstitucijos teorijos pagrindai, Lietuvos konstitucijų raida, 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijos bruožai nagrinėti autorių grupės 2002 m. išleistoje knygoje „Lietuvos konstitucinė teisė“.

Magistro darbe remtasi E. Kūrio, V.Sinkevičiaus, T.Birmontienės, E.Jarašiūno, A.Pumpučio, J.Žilio ir kitų autorių straipsniais publikuotais akademinėje spaudoje.

Daug dėmesio skirta Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktų, kuriuose suformuluota Lietuvos konstitucinės santvarkos samprata, išdėstytos įvairių Konstitucijos principų ir normų interpretacijos, analizei.

**Tyrimo metodas.** Naginėjant minėtus klausimus taikyti teisės mokslo metodai: sisteminis, loginis - analitinis, lyginamosios analizės.

## I. KONSTITUCIJOS SAMPRATA

### 1. Konstitucija – aukščiausioji teisė

Terminas „konstitucija” (lot. *constitutio* – nustatymas įtvirtinimas) žinomas nuo antikos laikų. Romėnų teisėje konstitucijomis vadinta viena imperatoriaus išleistų dekretų rūšis. Viduramžiais šiuo terminu buvo vadinamos įvairios privilegijos kurias karališkoji valdžia suteikdavo feodalams taip pat tam tikri teisės aktai reguliavę santykius tarp miestų ir karališkosios valdžios. Pažymėtina, kad Lenkijos – Lietuvos valstybės (Žečpospolitos) Seimo sesijų baigiamieji nutarimai turintys įstatymo galią taip pat buvo vadinami konstitucijomis<sup>1</sup>.

Tokia yra sąvokos kilmė, tačiau konstituciniam reguliavimui atsirasti reikėjo nemažai laiko. Konstitucionalizmo raidai ypač svarbus prigimtinės teisės mokyklos indėlis. Idėjos apie žmogaus prigimtines teises, kurių niekas negali atimti, pripažinimas vertė atitinkamai traktuoti ir valstybės valdžią: tokia valdžia turi būti įgyvendinama valdančiųjų ir valdomųjų susitarimu. Valdžia prasminga tik tuomet, kai valdomieji sutinka būti valdomi. Kitas žingsnis – J. J. Rousseau visuomenės sutarties teorija. Politinei visuomenei įkurti, reikalingas socialinis paktas (visuomeninė sutartis). Visuomenės valia įkuriama valdžia. Valdžios statusą lemia suverenios tautos valia. Jeigu pirminiam susitarimui, t. y. visuomenės sutarčiai reikia visų susitarimo, tai įstatymams priimti pakanka daugumos pritarimo. Reikšmingos konstitucijų atsiradimo prieigose ir J. Locke'o, Ch. Montesquieu idėjos apie valdžios padalijimą, griovusios absoliučios valdžios idėjinius pamatus ir formavusios įsitikinimą, kad siekiant apsaugoti žmogų nuo valdžios savivalės, būtina nustatyti tikslias ribas valstybės valdžiai įgyvendinti.

Konstitucija kaip rašytinis pagrindinis įstatymas atsirado naujaisiais laikais. Tai svarbiausias demokratijos įtvirtinimo institutas, subrandintas kovos prieš absoliutizmą, prieš atgyvenusią feodalinę santvarką epochoje. Pirmoji rašytinė konstitucija, galiojanti iki šiol, yra JAV Konstitucija, priimta 1787 m. Pirmosios konstitucijos Europoje – 1791 m. Lenkijos – Lietuvos valstybės (Žečpospolitos) ir Prancūzijos konstitucijos.

Pirmosios rašytinės konstitucijos išreiškė visuomenės demokratiųjų jėgų kovos prieš feodalizmą ir absoliutizmą siekius, įtvirtino tautos suvereniteto, valdžios padalijimo ir apribojimo, piliečių teisių ir laisvių konstitucinio įtvirtinimo ir apsaugos idėjas. Konstitucijų raidoje, išaugus valstybių ekonominiam ir socialiniam vaidmeniui, konstitucijose reguliuojamos naujos socialinių santykių sritys,

---

<sup>1</sup> Plg. Birmontienė t., Jarašiūnas E., Kūris E., Maksimaitis M., Mesonis G., Normantas A., Pumputis A., Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S., Žilys J. Lietuvos konstitucinė teisė. - Vilnius. 2002. – 104 p.

jos atspindi įvykusius pasikeitimus ir naujus prioritetus visuomenės gyvenime, išaugusią bendražmogiškųjų vertybių reikšmę<sup>2</sup>.

Konstitucija dažniausiai yra suvokiama kaip pagrindinis, aukščiausios galios teisės aktas, reguliuojantis reikšmingiausius teisinius santykius. Tai gali sudaryti įspūdį, kad Konstitucijos esmė sudaro vien tai, kad ji – pagrindinis valstybės įstatymas. Tai, kad dabartinė Konstitucija yra pagrindinis valstybės įstatymas patvirtina keletas jos bruožų.

Pirmiausia, tai rašytinės teisės aktas, turintis aukščiausią teisinę galią valstybės teisinėje sistemoje. Konstitucija negali būti keičiama kaip kiti įstatymai. Esant jos ir kitų teisės aktų neatitikties abejonėms, šių teisės aktų konstitucingumą turi iširti Konstitucinis Teismas (105 str., 110 str. 2 d.). Prieštaraujantys Konstitucijai teisės aktai yra negaliojantys (7 str.) ir negali būti taikomi (107 str. 1 d.).

Antra, tai aktas, nustatantis pagrindinius valstybės santvarkos principus, reguliuojantis aukščiausiųjų valstybės valdžios institucijų sistemą, jų kompetencijos apimtį ir tarpusavio santykius, bei įtvirtinantis individo pagrindines teises, laisves ir pareigas. Pažymėtina, kad Konstitucijai būdinga turinio įvairovė. Konstitucijos nuostatos susijusios su įvairiais – iš pirmo žvilgsnio ir ne su pačiais svarbiausiais, pvz., „dirbančių motinų” ar „Respublikos Prezidento turimos rezidencijos” (39 str. 2 d., 90 str.), ir akivaizdžiai esminiais, pvz., žmogaus gyvybės, nuosavybės ar mokesčių (19 str., 23 str., 46 str., 127 str.) – klausimais, kupiniais tiek teisinių, tiek ekonominių, finansinių ar kultūrinių aspektų (tai rodo, pvz., kategorijos „visuomenės kūno kultūra”, „saikas” ar „valstybinė paskola”; 53 str. 2 d., 54 str. 1 d., 128 str. 1 d.).

Trečia, Konstitucija yra aktas priimamas ir keičiamas pagal specialias „sunkesnes” nei paprastų įstatymų priėmimo ir keitimo procedūras. Referendumu priimta Konstitucija istoriškai ir politiškai yra svarbiausius „politinius sprendimus“ (1 str., 18 str., 46 str. 1 d., 150 str.) sujungiantis (ir jų pakeitimą varžantis; 148 str.) pagrindinis įstatymas. Tačiau, Konstitucijos formalios teisinės galios, turinio įvairovės ir politinės reikšmės iš esmės nepakanka tam, kad ji materialiai būtų pagrindinis įstatymas, palyginti su kitais teisės ar politiniais aktais. Tad terminas „pagrindinis įstatymas” yra pernelyg siauras Konstitucijos esmei išsamiai atskleisti. Konstitucija yra ne tiek „sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis” (138 str. 3 d.) kiek tokios sistemos ašis.

Tačiau tai tik formalioji Konstitucijos pusė. Jau minėta, kad Konstitucijai būdinga įtvirtintų normų įvairovė. Nedaug yra konstitucijų, kuriose nustatytas parlamento nario priesaikos tekstas<sup>3</sup>. Buvusios (socialistinės) Jugoslavijos Konstitucija nustatė net buhalterinės apskaitos bei darbininkų

<sup>2</sup> Plg. Birmontienė t., Jarašiūnas E., Kūris E., Maksimaitis M., Mesonis G., Normantas A., Pumputis A., Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S., Žilys J. Lietuvos konstitucinė teisė. – Vilnius, 2002. – 105 p.

<sup>3</sup> Lietuvos Respublikos įstatymo dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos 5 straipsnis. // Valstybės žinios. – 1992, Nr. 33-1015 // plg. Kūris E. Konstitucijos dvasia // Jurisprudencija. – Vilnius. - 2002. 30(22), p.20.

savivaldos įmonėse pagrindus, t. y. reguliavo santykius, šiaip jau nebūdingus konstitucinei teisei. Naujoji Brazilijos Konstitucija, priimta 1988 m. nustato ne tik valstybės socialinės paramos nedarbingajam dydį, bet ir pensinį amžių bei atostogų trukmę. Šie pavyzdžiai rodo, kad bet kurie santykiai gali būti konstituciniai (t. y. fundamentalūs), jeigu jų teisinio reguliavimo svarba yra tokia didelė, jog konstitucijos autorius juos reguliuojančioms teisinėms nuostatomis suteikia aukščiausią teisinę galią.

Konstitucinė teisė neturi savo specifinio dalyko, nesiskiriančio nuo kurios nors teisės šakos dalyko, nes jos dalyku gali tapti visuomeniniai santykiai, kurie yra visuotinai pripažįstami kaip tam tikros teisės šakos dalykas. Tokį tam tikrų visuomeninių santykių tapimą dar ir konstitucinės teisės dalyku sukelia tik konstitucijos kūrėjo valios aktas. Konstitucijoje aptiksime ir finansų, ir baudžiamojo proceso, ir darbo, ir socialinio aprūpinimo, ir kitų teisės šakų normų. Šiuo atžvilgiu nėra išimtis ir Lietuvos Respublikos Konstitucija. Antai nuostata, kad nusikaltimo vietoje sulaikytas asmuo per 48 valandas turi būti pristatytas į teismą, kur sulaikytajam dalyvaujant sprendžiamas sulaikymo pagrindumas (20 str. 3 d.), yra ne tik Konstitucijos norma, bet ir baudžiamojo proceso teisės pamatinė norma. Nuostata, kad biudžetiniai metai prasideda sausio 1 dieną ir baigiasi gruodžio 31 dieną (129 str.) – tai finansų teisės pamatinė norma. Šie pavyzdžiai iliustruoja, jog tam tikros teisės normos, būdamos konstitucinėmis, kartu yra ne tik konstitucinės teisės, bet ir kitų teisės šakų normos. Jos yra fundamentalios, nes įtvirtintos Konstitucijoje. Jos grindžia tas teisės šakas. Pagal savo dalyką (reguliuojamus visuomeninius santykius) jos priskirtinos tomis teisės šakoms, kurios reguliuoja atitinkamus teisinius santykius, tačiau pagal savo teisinę galią jos yra „iškeltos virš“ kitų šių šakų normų<sup>4</sup>. Tačiau reikėtų pažvelgti įdėmiau ir nustatyti, kokios priežastys sąlygoja būtent šių normų išskėlimą iki aukščiausio teisinio lygio.

Konstituciocentrinei teisės sistemai būdinga samprata, kad visas teisinis gyvenimas sukasi apie Konstituciją. Konstitucijos nuostatas grupuojant pagal jų galimą poveikį tikrovei, galima skirti tam tikras Konstitucijos poveikio kryptis<sup>5</sup>: stabilizavimą, racionalizavimą (organizavimą), integravimą ir apsaugą (gynimą).

Konstitucinė stabilizavimo funkcija pasireiškia Konstitucijos keitimo ir įstatymų leidybos pagrindais, taip pat užsienio politikos gairių ir ribų nustatymu. Šiuo požiūriu pažymėtinas Konstitucijos keitimo inicijavimo pasunkinimas, įstatymų leidybos iniciatyvos teisės subjektų sumažinimas. Stabilizavimo funkcija nemenkinama, anot E.Šileikio, kai Seime svarstoma tai, kas Konstitucijoje

<sup>4</sup> Plg. Kūris E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2001, Nr. 23(15), p. 64.

<sup>5</sup> Plg. Vaišvila A. Teisės teorija. - Vilnius, 2000, p. 146-150.

neįtvirtinta arba įtvirtinta, tačiau nepakankamai detalizuota ar akivaizdžiai neatitinka pasikeitusios tikrovės. Tačiau menkina Konstitucijos pataisos, kuriomis keletą kartų keičiama tai, kas iš principo turtų būti pastovu, nekintama, pvz., savivaldybių tarybų kadencijos trukmės pakeitimus. Konstitucijoje netikslinga reglamentuoti klausimus, kurie yra diskutuoti ir gali būti optimaliai reglamentuojami įstatymų. Demokratinės valstybės (1 str.) požiūriu savivaldybių tarybų įgaliojimų trukmės konstitucinį įtvirtinimą (bet ne keitimą kas keleri metai) galima suprasti ir pateisinti<sup>6</sup>.

Konstitucinė valstybinės sferos racionalizavimo (organizavimo) funkcija pasireiškia konstitucinio lygmens valstybės institucijų įgaliojimų principinio apribojimo ir kartu neišvengiamo derinimo modeliavimu, taip pat konstitucinių teisinių nesutarimų sprendimo teisminės tvarkos nustatymu. Šią funkciją įtvirtina Konstitucijos nuostatos, įtvirtinančios, kad valstybės valdžią vykdo keletas atribotų ir tarpusavyje lygiaverčių institucijų (5 str. 1 d.), tarp kurių turi būti pusiausvyra. Konstitucinį racionalizavimą (organizavimą) aptariamam atveju reikėtų suprasti ne kaip valdžios institucijų sąveikos reglamentavimo supaprastinimą, bet kaip tokio reglamentavimo komplikavimą minėtų institucijų partnerystės ir bendros atsakomybės labui.

Konstitucinė integravimo funkcija matyti iš įvairių Konstitucijos nuostatų, pvz., darnios visuomenės siekiu (Konstitucijos preambulė), valstybės paramos tautinėms bendrijoms ir savivaldybėms principu (45 str. 2 d.; 120 str. 1 d.). Aptariama funkcija pasireiškia ir valstybės teritorijos nedalijimu į autonominius („valstybinius“) darinius (10 str. 1 d.), dvigubos pilietybės ribojimu (12 str. 2 d.).

Apsaugos (gynimo) funkciją dabartinė Konstitucija išreiškia ne tik prigimtiniomis teisėmis ir laisvėmis (II skirsnis) ir valstybės gynimo priemonėmis (XIII skirsnis), bet ir savisaugos saugikliais (148 str. 1 ir 2 d.).

Nė vienoje Lietuvos valstybės konstitucijoje apsaugos funkcija neišplėtotą taip kaip 1992 m. Konstitucijoje. Šiuo požiūriu dabartinis Lietuvos konstitucionalizmas įgavo būdingą Vakarų teisės bruožą – siekį ne tik stabilizuoti ar racionalizuoti valstybę bet ir ją reikiamai suvaržyti individų ir jų susivienijimų apsaugos labui.

Visos Konstitucijos funkcijos yra lygiavertės ir sudaro vientisą sistemą (6 str. 1 d.). Todėl nei viena funkcija nėra svarbesnė už bet kurią kitą funkciją.

Konstitucijos įtaką jaučia visa teisės sistema, visos teisinio reguliavimo sritys. Konstitucijos principai ir normos nukreipia teisės kūrybą ir praktiką, todėl visa teisė ir Konstitucija turi atitikti tiek

---

<sup>6</sup> Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. - Vilnius, 2003, p. 64.



turinio, tiek formaliaisiais požymiais. Tokia sistema – griežtai hierarchizuota, ir šioje sistemoje išsiskiria Konstitucija – pirminė ir aukščiausioji pozityvioji teisė.

1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija priklauso substanyvinės Konstitucijos<sup>7</sup> modeliams, kuriems būdingas ne tik siekimas nustatyti valstybės valdžios institucijų kompetenciją ir galių ribas, bet ir įtvirtinti teisingos visuomenės principus, asmens teisinės padėties pagrindus. Tokia Konstitucija, iškilusi virš įstatymų ir poįstatyminių aktų statuso, kreipia tiek teisės kūrimą, tiek teisės praktiką.

Substanyvinė konstitucija skiriasi nuo „senosios kartos“ konstitucijų, kuriose didžioji reguliavimo dalis buvo skirta valstybės valdžios organizacijai ir valstybės institucijų kompetencijai nustatyti. Asmens statuso klausimai joje tiesiogiai menkai reguliuoti. Substanyvinės konstitucijos, apibrėžiančios asmens ir valstybės santykius, nustatančios teisės kūrimo kryptis, verčia į konstituciją žvelgti kitaip nei į vieną, tegul ir pirmąjį, įstatymą.

Nors ir vadinama pagrindiniu įstatymu, tokia konstitucija savo esme yra visai kitokios rūšies teisės aktas, t. y. konstitucija ir įstatymas priklauso iš esmės skirtingiems teisės klodams. Tarp konstitucijos ir įstatymų yra maždaug toks pat skirtumas kaip tarp įstatymų ir poįstatyminių teisės aktų (poįstatyminiai teisės aktai priimami smulkiau nagrinėjant ir konkretinant įstatymus, užtikrinant jų įgyvendinimą). Anot E.Jarašiūno tokia konstitucijos samprata teisinio reguliavimo sistemoje leidžia išskirti dvi teisės sritis: aukščiausiąją ir ordinarinę teisę<sup>8</sup>.

Konstitucija yra steigiamosios valdžios aktas. Konstitucijos kūrėja – ne įstatymų leidžiamoji valdžia, suvaržyta konstitucinių įgaliojimų, bet steigiamoji valdžia – vienintelė suvereni valdžia. Tai iš Tautos sutarimo kylantis aktas. Visi kiti teisės aktai yra kitokie – tai Konstitucija įsteigtos valdžios aktai. Tik steigiamosios valdžios priimtas aktas gali būti pirminis. Kitaip Konstitucijos aukščiausioji galia nieko nereikštų. Taigi, įstatymas negali būti laikomas pirminiu teisės aktu.

Konstitucija kaip pirmapradis teisės sistemoje aktas, nustato galimo teisinio reguliavimo pagrindus. Nėra teisinių santykių, kurių pradų neapibrėžtų Konstitucijos normos ir principai, įtvirtinantys asmenų susivienijimų, visuomenės ir valstybės santykių pagrindus. Teisinio gyvenimo centras yra Konstitucija, nes Konstitucija yra pirminė teisė ir teisinės galios, ir turinio prasme. Tai aktas, kuriuo nustatoma ne tik valstybės valdžios institucijų struktūra, kompetencija, tarpusavio santykiai, asmens teisinės padėties pagrindai, bet ir teisėkūros kryptis ir turinys.

---

<sup>7</sup> Bragyova A. Justice constitutionnelle et démocratie: le problème „contre-majoritaire” //Revue de justice constitutionnelle est-européenne. 2001. No 2. Clermont-Ferrand, Presses universitaires de la faculté de droit de Clermont-Ferrand, Université d’Auvergne, p.154. // plg. E Jarašiūnas E. Aukščiausioji ir ordinarinė teisė: požiūrio į Konstituciją pokyčiai. // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2002, Nr. 33(25), p. 32.

<sup>8</sup> E Jarašiūnas E. Aukščiausioji ir ordinarinė teisė: požiūrio į Konstituciją pokyčiai. // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2002, Nr. 33(25), p. 33.

Kadangi nacionalinės teisės sistema grindžiama Konstitucijos viršenybe, tai Konstitucijos normų ir principų teisėtumas teisės normų sistemoje nekvestionuojamas. Kitaip jos neturėtų aukščiausios galios. Nėra kito teisiškumo mato, kuriuo remdamiesi galėtume įvertinti Konstituciją. Konstitucijos normos yra pamatinės ir jas turi atitikti visos kitos normos, nepriklausomai nuo to, kokiai teisės sričiai ar kokiam teisiniam lygmeniui jos priklauso. Taigi, Konstitucija yra aukščiausiaji teisė, o visi kiti įstatymai priklauso žemesniam lygmeniui. Šiam žemesniam lygmeniui būdinga hierarchiška struktūra.

Konstitucija yra aukščiausias įstatymas, t. y. specifinis įstatymas, kuriam būdingi tam tikri ypatumai, leidžiantys Konstituciją išskirti iš kitų įstatymų, ir kartu visiems įstatymams bendros savybės. Nacionalinėse teisės sistemose yra daug ir skirtingų įstatymų ne tik turinio, bet ir teisinės kokybės atžvilgiu. Kartais ši įstatymų sistema apibūdinama kaip prieštaringa ir nebrandi, pabrėžiant įvairias įstatymų leidėjo priimtų teisės aktų ydas. Savaiame suprantama, kad ir vienas iš įstatymų – Konstitucija - gali turėti įvairiausių teisinių ydų, jai, kaip ir bet kuriam žmogaus kūriniiui, tikriausiai būdingas netobulumas.

Tačiau Konstitucija yra ir visą teisės sistemą integruojantis teisės aktas, t. y. nukreipia visas teisės normas, institutus, šakas sujungia į vieną visumą. Konstitucija vienintelė nustato visų kitų teisės sričių pagrindus. Konstitucija – vienintelis pozityviojoje teisėje įtvirtintas teisinio reguliavimo teisiškumo matas, todėl šiuo matu neturi būti abejojama. Žinoma, Konstitucija – ne tobula teisė apskritai, o tik šia Konstitucija grindžiamos teisės sistemos požiūriu. Konstitucinis Teismas į Konstituciją žvelgia kaip į visos teisės sistemos pagrindą, savo jurisprudencijoje išlygindamas teisinio reguliavimo neaiškumus, suderindamas Konstitucijos principus ir normas. Konstitucinis Teismas, interpretuodamas Konstituciją, pateikia darnaus konstitucinio reguliavimo sampratą. Įstatymas – vertinamas toks, koks yra arba taip, kaip jį suvokia Teismas: jis gali būti tinkamai suformuluotas, gali būti neaiškus, neapibrėžtas, vidiniu požiūriu prieštaringas ir t. t. O Konstitucija – visada darni, tikslinga sistema, svarbu tik mokėti ją interpretuoti.

Konstitucijos, kaip aukščiausios teisės samprata nereiškia įstatymo nužeminimo. Įstatymas yra svarbus teisės šaltinis, nes įgyvendina Konstitucijoje įtvirtintas nuostatas, t. y. laiduoja konstitucinę tvarką.

Konstitucija iš esmės yra ne tik Konstitucijos nuostatos ir tai, ką Konstitucinis Teismas išaiškina, „galutinai ir neskundžiamai“ (107 str. 2 d.) tirdamas įstatymų konstitucingumą. Konstitucija kaip imperatyvi vizija ir normatyvus projektas, realiai yra tai, ką valstybinė bendruomenė, veikdama tiesiogiai Seimo ir Respublikos Prezidento rinkimais ar referendumu (netiesiogiai – Seimo ar jo pasitikėjimą turinčios Vyriausybės konstitucingais sprendimais, taip pat tautos atstovų skiriamų

Konstitucinio Teismo teisėju sprendimais), leidžia demokratiškai legitimuotam įstatymų leidėjui skelbti esant Konstitucija<sup>9</sup>. Šiuo aspektu Konstitucija yra ne tiek „sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis“ (138 str. 3 d.), kiek tokios sistemos norminė principinė ašis.

Atsižvelgiant į Konstitucijos nuostatas, kad „valdžios galias riboja“ (5 str. 1 d. ir 2 d.) ir „žmogus privalo nevaržyti /.../“ (28 str.), Konstituciją galima suprasti kaip valstybinės ir socialinės valdžios ribojimo aktą, kuris draudžia valstybės institucijoms ir pareigūnams pažeisti prigimtines (18-26 str.) ir pilietines (32-36 str.) asmens teises bei kitas konstitucines vertybes. Taip pat neleidžia žmogui ar žmonių susivienijimui (pvz., politinei partijai, profesinei sąjungai ar pramonės ir finansų grupei) savintis visai valstybinei bendruomenei priklausančias suverenias galias (3 str. 1 d.), užgrobti valstybinę valdžią (18 str.) ar pažeisti kitas konstitucines vertybes (pvz., 18 str., 38 str. 5 d., 59 str. 4 d.). Tokį požiūrio pagrindumą patvirtina tiek valstybės institucijoms, tiek privatiems asmenims galiojantis draudimas „monopolizuoti gamybą ir rinką“ (46 str. 4 d.).

Konstitucija galioja ne tik valstybinėje sferoje, kuriai reglamentuoti pirmiausia ji skirta, bet ir (tam tikra apimtimi) visuomeninėje bei prigimtineje sferose. Nepaneigsime, kad Konstitucija galioja santykiu „žmogus ir žmogus“ (pvz., „sutuoktinis ir sutuoktinis“) ar „žmogus ir nevalstybinis žmonių susivienijimas (pvz., moksleivis ir privatus licėjus“). Pagal Konstituciją valstybės institucijos yra suvaržytos pilietinės visuomenės imperatyvo (Konstitucijos preambulė), tačiau įpareigos išikišti į individų ar jų junginių santykius, jei jie formuojasi (pvz., tėvams smurtaujant prieš vaikus) akivaizdžiai priešingai nei tai numatyta Konstitucijoje.

Taigi demokratijos ar žmogaus teisių ir laisvių neatimamumo principai (1 ir 18 str.) pradeda galioti ne tik tuomet, kai renkamos valstybės institucijos (55 str., 78 str.), žmogus kreipiasi į jas su prašymu (skundu) (30 str., 33 str. 2 d., 73 str.), bet ir tuomet kai, pvz., „tėvai ir globėjai nevaržomai rūpinasi vaikų ir globotinių /.../ auklėjimu pagal savo įsitikinimus“ (26 str. 5 d.). Laikantis priešingo požiūrio, kad Konstitucija – išimtinai valstybės valdžios ribojimo ir individų savigynos nuo šios valdžios aktas, išeitu, kad Konstitucija visiškai nereikalauja, kad visuomenė būtų demokratiška ar teisinė. Akivaizdu, kad be demokratiškai ir teisiškai atviros ir darnios visuomenės (Konstitucijos preambulė) negali būti demokratinės ir teisinės valstybės. Taigi Konstitucija – tai ir ją priėmusios valstybinės bendruomenės (signatarų-deputatų, teikusių Konstituciją referendumui, ir referendume balsavusių piliečių-rinkėjų) savęs suvaržymas.

Konstitucijos viršenybė negali būti tik abstrakti sąvoka. Jai užtikrinti būtinas veiksmingas mechanizmas. Veiksmingiausias mechanizmas yra konstitucinė justicija, kuri profesiniu teisiniu

---

<sup>9</sup> Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. - Vilnius, 2003, p. 56.

požiūriu užtikrina teisės neprieštarumą ir vienodą taikymą, o pilietiniu požiūriu išreiškia ribotos valdžios idėją: virš politinės valios yra kažkas, kam ji privalo paklusti<sup>10</sup>.

Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalį Konstitucija yra tiesiogiai taikomas aktas. Tiesioginis teisinis reguliavimas yra toks, kai teisės aktuose (pirminiuose teisės šaltiniuose) įtvirtintas elgesio modelis gali būti realizuojamas be jokių tarpinių grandžių, t. y. nepriimant jokių žemesnės teisinės galios aktų, kurie papildytų – sukongretintų, koreguotų pirminiuose teisės šaltiniuose nustatytą teisinį reguliavimą. Išskyrus tuos atvejus, kai Konstitucijoje daromos tiesioginės nuorodos, jog tam tikrus santykius dar turi reguliuoti įstatymai, nei asmeniui, siekiančiam realizuoti jam Konstitucijos nustatytas tam tikras teises, nereikia, kad būtų išleistas atskiras įstatymas ar kitas teisės aktas, kuris sudarytų papildomas teises prielaidas šiomis teisėmis pasinaudoti, nei kiti socialinių santykių subjektai negali kliudyti jam šiomis teisėmis pasinaudoti motyvuodami tuo, jog toks papildomas reguliavimas yra reikalingas. Taigi tiesioginio teisinio reguliavimo atveju tarp teisės akte nustatytos bendrojo pobūdžio normos ir teisės realizavimo (šios normos laikymosi, vykdymo arba naudojimo) yra nepertraukiamas determinacinis ryšys, į kurį neįsiterpia joks papildomas teisinis reguliavimas<sup>11</sup>.

Ankstesnėje konstitucinės teisės paradigmoje greta siauro Konstitucijos traktavimo tik kaip jos teksto paradoksaliai gyvavo tokia konstitucinės teisės šaltinių samprata, kai Konstitucija buvo tik vienas iš konstitucinės teisės šaltinių. Kaip šios teisės srities šaltiniai buvo nurodomi įstatymai, įvairūs poįstatyminiai aktai, tarptautinės sutartys. Konstituciją buvo įprasta aiškinti remiantis ne vien pačios Konstitucijos logika, ne tik jos nuostatų tarpusavio ryšiais, bet įstatymais ir kitais teisės aktais, konkretinančiais Konstitucijos nuostatas. Ribos tarp konstitucinės teisės ir ordinarinės teisės tarsi nebūvo.

Naujoji konstitucinės teisės paradigma nuo ankstesnės radikaliai skiriasi bent trimis atžvilgiais: i) Konstitucinio Teismo aktų „pakylėjimu“ į konstitucinės teisės šaltinių lygmenį; ii) pašalinimu iš konstitucinės teisės šaltinių sistemos visų kitų aktų, išskyrus Konstituciją ir Konstitucinio Teismo aktus; iii) gyvosios Konstitucijos idėjos įsitvirtinimu<sup>12</sup>. Šioje paradigmoj konstitucinė teisė jau traktuojama ne kaip teisės šaka, o kaip aukščiausioji teisė. Ji yra virš visų teisės šakų. Todėl galima kvestionuoti bet kurio įstatymo ar poįstatyminio teisės akto konstitucingumą. Aiškinant Konstituciją negalima remtis įstatymais ir poįstatyminiais aktais. Šiuolaikinės Konstitucijos sampratą viename savo nutarimų glaustai apibrėžė Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas: „Konstitucija – tai

<sup>10</sup> Plg. Kūris E. Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis // Justitia. – Vilnius. - 2003. Nr. 3-4 (45-46), p. 2-7.

<sup>11</sup> Plg. Kūris E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2001, Nr. 23(15), p. 48.

<sup>12</sup> Plg. Kūris E. Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis // Justitia. – Vilnius. - 2003. Nr. 3-4 (45-46), p. 4.

aukščiausios teisinės galios aktas. Konstitucijoje atsispindi visuomenės sutartis – visų Lietuvos Respublikos piliečių demokratiškai priimtas įsipareigojimas jų dabartinei ir būsimosioms kartoms gyventi pagal Konstitucijoje įtvirtintas pamatines taisykles ir joms paklusti, idant būtų užtikrintas valdžios legitimumas, jos sprendimų teisėtumas, žmogaus teisės ir laisvės, idant visuomenėje būtų santarvė. Konstitucija, kaip aukščiausios teisinės galios aktas ir visuomenės sutartis, yra grindžiama universaliomis, nekvestionuojamomis vertybėmis – suvereniteto priklausymu Tautai, demokratija, žmogaus teisių ir laisvių pripažinimu bei jų gerbimu, pagarba teisei bei teisės viešpatavimu, valdžios galių ribojimu, valdžios įstaigų priederme tarnauti žmonėms ir atsakomybe visuomenei, pilietiškumu, teisingumu, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu. Konstitucijoje yra nustatyti žmogaus ir valstybės santykių, viešosios valdžios formavimo ir funkcionavimo, Tautos ūkio, vietos savivaldos, kitų svarbiausių visuomenės ir valstybės gyvenimo santykių pagrindai. Priėmusi Konstituciją pilietinė Tauta padėjo savo, kaip valstybinės bendruomenės, bendro gyvenimo norminį pagrindą ir įtvirtino valstybę kaip bendrą visos visuomenės gerį. Tauta Konstituciją keičia tiesiogiai arba per savo demokratiškai išrinktus atstovus ir tik pagal pačioje Konstitucijoje nustatytas taisykles. Konstitucija yra aukščiausioji teisė. Ji nubrėžia gaires visai teisės sistemai – visa teisės sistema kuriama Konstitucijos pagrindu.”<sup>13</sup>

Pačioje Konstitucijoje yra įtvirtintas Konstitucijos viršenybės principas. Įvairiais aspektais jis įtvirtintas 5 straipsnio 2 dalies nuostatoje, kad valdžios galias riboja Konstitucija, 6 straipsnio 1 dalies nuostatoje, kad Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas, šio straipsnio 2 dalies nuostatoje, kad kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija, 7 straipsnio 1 dalies nuostatoje, kad negalioja joks įstatymas ar kitas teisės aktas, priešingas Konstitucijai, 30 straipsnio 1 dalies nuostatoje, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą, 102 straipsnio 1 dalies nuostatoje, kad Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – Konstitucijai arba įstatymams, 110 straipsnio 1 dalies nuostatoje, kad teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai ir kt., taip pat Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos išsigaliojimo tvarkos“ 2 straipsnio nuostatoje, kad įstatymai, kiti teisiniai aktai ar jų dalys, galioję Lietuvos Respublikos teritorijoje iki Lietuvos Respublikos Konstitucijos priėmimo, galioja tiek, kiek jie neprieštarauja Konstitucijai ir šiam įstatymui, ir galios tol, kol nebus pripažinti netekusiais galios ar suderinti su Konstitucijos nuostatomis. Konstitucijos viršenybė reiškia, kad joks teisės aktas negali prieštarauti

---

<sup>13</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1<sup>1</sup> straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios. – 2004, Nr. 86-3133.

Konstitucijai, kad niekas negali pažeisti Konstitucijos, kad konstitucinė tvarka gali ir turi būti ginama, kad pati Konstitucija nustato procedūrą, kuria gali būti patikrinama bet kokio teisės akto atitiktis Konstitucijai.

Konstitucijos viršenybę sustiprina jos ypatinga keitimo tvarka. Nors Konstitucijos keitimo tvarka, palyginti su kitais teisės aktais, yra sudėtinga, o norint pakeisti Konstitucijos 1 straipsnį – ir suvis komplikuoata (148 str. 1 d.). Jei Konstituciją būtų galima pakeisti kaip paprastą įstatymą, ji tikriausiai ir būtų keičiama keičiantis politinei, socialinei ar ekonominei padėčiai, valdančiajai daugumai ir jos ideologinėms nuostatomis. Tai tikrai neužtikrintų konstitucinės santvarkos stabilumo ir teisės aktų, kurie turi būti suderinti su Konstitucija, sistemos darnos.

Su Konstitucijos viršenybe neatsiejamai susijęs tiesioginis jos taikymas ir galimybė savo teises ginti remiantis Konstitucija. Konstitucijoje gausu nuostatų, pagal kurias tam tikrus santykius „reguliuoja įstatymas“. Šios nuostatos įtvirtina ir įstatymų leidėjo pareigą juos sureguliuoti, nepažeidžiant Konstitucijos normų ir konstitucinių principų. Tarkime, 73 straipsnio 2 dalies nuostata „Seimo kontrolierių įgaliojimus nustato įstatymas“ nesuteikia įstatymų leidėjui laisvės pasirinkti, išleisti tokį įstatymą, ar ne. Jei toks įstatymas nebūtų išleistas, tik tuščia deklaracija būtų 73 straipsnio 1 dalies nuostatos, kad piliečių skundus dėl valstybės ir savivaldybių pareigūnų (išskyrus teisėjus) piktnaudžiavimo ar biurokratizmo tiria Seimo kontrolieriai ir, kad Seimo kontrolieriai turi teisę siūlyti teismui kaltus pareigūnus atleisti iš užimamų pareigų. Tai būtų ne tik teisinio reguliavimo spraga – tai būtų ir Konstitucijos viršenybės paneigimas.

Kad ir koks būtų nustatytas žemesnės galios teisinis reguliavimas, Konstitucijos nuostatos yra viršesnės ir taikomos tiesiogiai. Iškilus prieštaravimui tarp įstatymo ir Konstitucijos, jis turi būti sprendžiamas Konstitucijos naudai. Interpretuodamas Konstitucijos viršenybės principą, Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad šis principas yra pamatinis demokratinės teisinės valstybės reikalavimas, o Konstituciją apibūdino kaip pagrindinį įstatymą, turintį aukščiausią teisinę galią įstatymų hierarchinėje sistemoje, įtvirtinantį pagrindines teisinio reguliavimo nuostatas ir sudarantį įstatymų leidybos pagrindą. Įstatymai ir kiti teisės aktai (taip pat ir tarptautinės sutartys) negali prieštarauti Konstitucijai<sup>14</sup>. Šis principas suponuoja ir pozityvias pareigas įstatymų leidėjui, pavyzdžiui, peržiūrėti

---

<sup>14</sup> Lietuvos respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 53 straipsnio ir Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. – 1994, Nr. 13-221; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. – 1995, Nr. 9-199; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“ 7 straipsnio ketvirtosios dalies ir 12 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. – 1995, Nr. 86-1949; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 5 d. nutarimo „Dėl Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos narių paskyrimo“ pripažinimo netekusiu galios ir Lietuvos

anksčiau priimtus teisės aktus atsižvelgiant į Konstitucijos normas, užtikrinti teisės aktų, reguliuojančių tuos pačius santykius, darnią hierarchinę sistemą<sup>15</sup>. Konstitucinio Teismo doktrinoje Konstitucijos viršenybės principas taip pat siejamas su Konstitucijos preambulėje deklaruojamu Tautos siekiu atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės<sup>16</sup> kaip siekio neatskiriamas elementas arba bruožas.

Konstitucijos viršenybės principas suponuoja Konstitucijos, kaip teisės šaltinio, buvimą svarbiausiuju teisės šaltiniu, o drauge – konstitucinės teisės buvimą virš visų teisės šakų, galimybę vertinti bet kokiame teisės akte nustatytą reguliavimą Konstitucijos požiūriu.

## **2. Konstitucijos vientisumas.**

### **2.1. Konstitucijos normos ir principai.**

Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas. Konstitucijos vientisumo principas – tai formalus teisinis imperatyvas ir įstatymų leidėjui, ir kitiems subjektams savo veikloje remtis Konstitucija kaip visuma (sistema). Teisinės galios požiūriu nėra viena Konstitucijos norma ar kita nuostata negali būti priešpriešinama kitoms, traktuojama kaip „viršesnė“ už kitas. Pagal konstitucinio reguliavimo turinį, pagal formulavimo būdą jos, aišku, gali būti skirtingos ir įvairiai tarp savęs susijusios. Kai kurios nuostatos formuluojamos kaip absoliutūs

---

nacionalinio radijo ir televizijos tarybos sudarymo” atitikimo Konstitucijai” // Valstybės žinios. – 1997, Nr. 49-1173; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. birželio 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. rugpjūčio 31 d. nutarimo Nr. 1169-22 „Dėl specialaus Vyriausybės vertybinių popierių aukciono” atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos valstybės išdo įstatymo 1 straipsnio antrajai daliai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo 21 straipsnio 5 punktui ir Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos 1995 metų valstybės biudžeto ir atskaitymų į savivaldybių biudžetus normatyvų bei dotacijų patvirtinimo” 4 straipsniui” // Valstybės žinios. – 1997, Nr. 58-1351. // plg. Kūris E. Koordinaciniai ir determinaciniai konstituciniai principai (I) // Jurisprudencija. – Vilnius. - 2002. t. 26(18), p. 37.

<sup>15</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gegužės 6 d. nutarimas dėl „Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. gruodžio 5 d. nutarimu Nr. 530 patvirtintų Asmenų draudimo valstybės lėšomis ir kompensacijų mokėjimo juos sužeidus ar jiems žuvus ryšium su tarnyba sąlygų 4 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos savanoriškosios krašto apsaugos tarnybos įstatymo 25 straipsniui” // Valstybės žinios. – 1996, Nr. 43-1187. // plg. Kūris E. Koordinaciniai ir determinaciniai konstituciniai principai (I) // Jurisprudencija. – Vilnius. - 2002. t. 26(18), p. 37.

<sup>16</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 14 d. nutarimo Nr. 36 „Dėl 1998 metų pavyzdžio banderolių tabako gaminiams ir alkoholiniams gėrimams ženklinti įvedimo” atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos įmonių įstatymo 8 straipsnio 1 daliai ir 12 straipsnio 1 daliai” // Valstybės žinios. – 2000, Nr. 17-419; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių „Būtingės nafta”, „Mažeikių nafta” ir „Naftotiekis” reorganizavimo įstatymo, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 5 straipsnio 3 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl strateginio investuotojo pripažinimo” atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymui” // Valstybės žinios. – 2000, Nr. 88-2724.

principai: „Nuosavybė neliečiama” (23 str. 1 d.); „Minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė yra nevaržoma” (26 str. 1 d.). Bet jos turi būti realizuojamos ir aiškinamos atsižvelgiant į kitas Konstitucijos nuostatas: „Nuosavybė gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama” (23 str. 3 d.); „Žmogaus įsitikinimais, praktikuojama religija ar tikėjimu negali būti pateisinamas nusikaltimas ar įstatymo nevykdymas (27 str.); „Įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių” (28 str.); „Bažnyčių bei religinių organizacijų mokslo skelbimas, kita tikiybė veikla, taip pat maldos namai negali būti naudojami tam, kas prieštarauja Konstitucijai ir įstatymams” (43 str. 6 d.) – šios nuostatos iš esmės neleidžia minėto absoliutumo nukreipti prieš visuomenę, prieš tas vertybes, kurias Konstitucija gina. Yra Konstitucijoje nuostatų, kurių turinys atskleidžiamas remiantis kitomis nuostatomis, yra ir tokių, kurios iš dalies atkartoja, dubliuoja viena kitą, bet nė viena iš jų nėra ir negali būti „pamirštama” arba ignoruojama kurios nors kitos konstitucinės nuostatos „naudai”.

Konstitucija, kaip bet kuris teisės aktas, turi savo struktūrą. Lietuvos Respublikos Konstituciją sudaro preambulė, keturiolika skirsnių, Konstitucinis įstatymas „Dėl Lietuvos valstybės”, Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas” ir Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje” bei įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos” priimtas kartu su Konstitucija (šie aktai pagal Konstitucijos 150 str. yra Konstitucijos sudedamoji dalis). Konstitucijos vientisumo principas suponuoja, kad struktūra, atskirų nuostatų išdėstymas Konstitucijos tekste negali lemti jų turinio suvokimo. Pati Konstitucijos struktūra yra sukonstruota pagal mažiausiai du kriterijus – šakinį (skirsniai, skirti valdžios institucijoms) ir funkcinį (skirsniai, skirti atskiroms visuomenės ir valstybės gyvenimo sritims). Todėl tai, kad asmenų lygybės principas įtvirtintas II skirsnyje „Žmogus ir valstybė” (29 str. 1 ir 2 d.), nereiškia, kad lygybė konstituciškai garantuojama tik fiziniams asmenims. Tai, jog prokurorai paminėti IX skirsnyje „Teismas” (118 str. 1 ir 3 d.), nereiškia, kad jie yra teisminės valdžios dalis arba kad prokurorai vykdo teisingumą. Konstitucijos struktūra negali lemti jos nuostatų turinio, ji tik užtikrina jų išdėstymą tam tikru nuoseklumu, kuris tuo metu buvo priimtinausias jos kūrėjams.

Konstitucija nustato tam tikrų visuomeninių santykių pagrindus, todėl dažniausiai ji nebūna ir negali būti labai detali. Daugelis Konstitucijos nuostatų yra gana bendros, jose formuluojamos elgesio taisyklės, nepaisant jų imperatyvumo, palieka plačią diskreciją įstatymų leidėjui jas konkretinti žemesnio lygmens teisinį reguliavimą orientuojant tik į tai, kad nebūtų peržengiamos tam tikros Konstitucijoje nubrėžtos ribos. Konstitucijose didžioji dalis nuostatų formuluojamos kaip konstituciniai principai, o ne kaip griežtos struktūros normos. Tai nepaneigia Konstitucijos normatyvumo, nes teisės



principai taip pat yra normatyvinės tikrovės elementas<sup>17</sup>. Požiūris į Konstituciją kaip į principų „rinkinį“ neneigia konstitucinių normų kaip konstitucinių nuostatų, įtvirtintų Konstitucijos tekste. Daugelis konstitucinių principų kaip tik ir yra įtvirtinti konstitucinėse normose, jose atsispindi, yra iš jų išvedami. Tačiau tik kai kurie konstituciniai principai formuluojami kaip konstitucinės normos. Konstitucinių principų turinio atskleidimas – sudėtinė Konstitucijos aiškinimo veiklos dalis, pagrindžianti konstitucinės jurisprudencijos ir konstitucinės doktrinos svarbą<sup>18</sup>.

Konstituciniai principai koordinuoja, organizuoja į darnią visumą visas Konstitucijos nuostatas, neleidžia atsirasti vidiniams prieštaravimams Konstitucijoje, determinuoja teisinį reguliavimą, teikia pagrindą visų žemesnės galios teisės aktų verifikavimui ir taip leidžia užtikrinti Konstitucijos viršenybę<sup>19</sup>. Pakeitus atskiras Konstitucijos normas gali likti galioti tas pats konstitucinis principas (pvz., savivaldybių tarybų kadenciją „pailginus“ nuo trejų iki ketverių arba penkerių metų „išsitenkama“ savivaldybių tarybų rinkimų periodiškumo principo „ribose“). Šiuo atžvilgiu konstituciniai principai yra ir Konstitucijos stabilumo veiksnys. Jie yra savotiškas konstitucinio reguliavimo „karkasas“, ant kurio gali būti „lipdoma“ norminė medžiaga.

Formaliu požiūriu Konstitucijoje yra ne daugiau normų nei joje yra straipsnių, jų dalių, punktų ar sakinių. Tačiau loginiu ir sisteminiu požiūriu įstatymų leidėjas ir jo teisėkūrą kontroliuojantis Konstitucinis Teismas iš kiekvienos Konstitucijos nuostatos gali objektyviai kildinti įvairias konstitucines normas kurdami formalią ar materialinę konstitucinę teisę. Šiuo požiūriu, Konstitucinis Teismas išvelgė gerokai daugiau normų, nei jų pažodžiui pateikta Konstitucijos tekste. Taigi, Konstitucija apima ne tik įvardytas (žodžiais išreikštas), bet ir iš tokių normų loginio ir sisteminio vientisumo (6 str. 1 d.) kildintinas normas (pvz., pagrindinių valstybės valdžios funkcijų atribojimo normą-principą, prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių proporcingo ribojimo normą-principą), kurias suskaičiuoti ir sunumeruoti neįmanoma, kadangi neįmanoma žinoti, kokią konstitucinę normą konstitucijos tekste ir jo turinyje ateityje išvelgs įstatymų leidėjas ir Konstitucinis Teismas.

Iš Konstitucijos gali būti kildinamos ne tik konstitucinės, bet ir administracinės, baudžiamosios ar civilinės teisės normos. Pvz., žmogaus orumas, kaip konstitucinė vertybė (21 str. 2 d.), iš esmės lemia, kad įstatymų leidėjas sukuria normą: „asmens apžiūrą gali atlikti tos pačios lyties asmuo, kaip apžiūrimasis“<sup>20</sup> (Administracinių teisės pažeidimų kodeksas 268 str. 2 d.). Tą patį galima pasakyti ir

---

<sup>17</sup>Pasak M. Safjano, „bendrieji konstituciniai principai vis tiek yra pripildyti normatyvinės materijos“ (Safjan M. Rol konstitucionnyh sudov v procese sozdaniija konstitucionnogo prava (rus. k.) // Konstitucionnoe pravosudie na rubeže vekov. – Maskva: Norma, 2002. s. 134.

<sup>18</sup> Plg.: Kūris E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas (2) // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2002, Nr. 24(16), p. 61-65.

<sup>19</sup> Plg.: Kūris E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2001, Nr. 23(15), p. 54-56.

<sup>20</sup> Administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Valstybės žinios. – 2005, Nr. 143-5167.

apie Civilinio kodekso<sup>21</sup> skirsnį „Vaikų ir tėvų tarpusavio išlaikymo pareigos“ (III knygos XII skyriaus II skirsnis) ar skyrių „Santuokos sudarymas“ (III knygos II skyrius), kurie atitinkamai apriboti Konstitucijos nuostatų apie santuokos sudarymą (38 str. 3-5 d.) ir tėvų bei vaikų tarpusavio pareigas (38 str. 6 ir 7 d.). Tai lemia Konstitucijos vientisumo principas (6 str. 1 d.), kuriuos Konstitucija apibūdina save pačią, pasakydama, kad įstatymų leidėjas, įgyvendindamas blanketinę nuostatą turi atsižvelgti į visas Konstitucijos nuostatas, kurios logiškai ir sistemiškai susijusios su blanketine nuostata.

Kiekviena Konstitucijos nuostata ar teiginys – tiek vienas ar keletas į straipsnį ar jo dalį įterptų sakinių, tiek jų tam tikri žodžių junginiai – gali būti vertinami kaip nuostata-norma<sup>22</sup>, nesvarbu ar ji išreiškia konkrečią elgesio taisyklę. Pavyzdžiui, tiek dispozicijos stokojanti nuostata „Valstybinė kalba – lietuvių kalba“ (14 str.), tiek konkrečią dispoziciją sudaranti nuostata „Nusikaltimo vietoje sulaukymas asmuo per 48 valandas turi būti pristatytas /.../“ (20 str. 3 d.) iš esmės yra lygiavertės normos, neatsižvelgiant į tai, kaip detalai atskleistas jų turinys. Be to, Konstitucijos sudedamosios dalies – konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ nuostata „Teiginys /.../ yra Lietuvos Respublikos konstitucinė norma ir pamatinis valstybės principas“ (1 str.) leidžia visas Konstitucijos nuostatas pagal jų turinio apibrėžtumą sąlygiškai (aiškumo dėlei) skirstyti į *nuostatas-normas* ir *nuostatas-principus*, nors kiekviena norma iš esmės gali būti vertinama kaip tam tikras principas (ir atvirkščiai)<sup>23</sup>. Toks požiūris atsispindi Konstitucinio teismo teiginiuose<sup>24</sup>, kuriuose kalbama ne tik apie Konstitucijos normas, bet ir apie jos principus.

Konstitucija, būdama visos teisės sistemos pagrindas, jokių būdu nėra laikytina „kodeksų kodeksu“, įstatymų sąvadu, kuriame visi konstitucinę reikšmę turintys visuomeniniai santykiai turi ar gali būti detalai reguliuojami. Konstitucijoje įtvirtinti principai, kurių privalu laikytis ir kuriant teisę, ir ją realizuojant. Įstatymų leidėjas, kiti teisėkūros subjektai paprastai turi diskreciją konkretinti ir detalizuoti Konstitucijos nuostatas, taip pat teisiškai reguliuoti santykius, kurių Konstitucija tiesiogiai nereglamentuoja. Svarbu, kad tai darydami teisėkūros subjektai neperžengtų Konstitucijos nubrėžtų jų diskrecijos ribų, nepažeistų konstitucinių principų.

<sup>21</sup> Civilinis kodeksas // Valstybės žinios. - 2004, Nr. 171-6319.

<sup>22</sup> Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. – Vilnius, 2003, p. 54.

<sup>23</sup> Pasak H. L. A. Hart, „principai, palyginti su normomis, yra platūs, bendri ir nekonkretizuoti ta prasme, kad dažnai tai, kas būtų laikoma daugeliu skirtingų normų, gali būti apibūdinama kaip vieno principo išraiška“ (H. L. A. Hart. Teisės samprata. Vilnius, 1997, p. 401// plg. Vaišvila A. Teisės teorija. - Vilnius, 2000. p. 123-132.

<sup>24</sup> Pvz., teiginyje „/.../ vertybės ir siekiai išreiškiami Konstitucijos normose bei principuose“ // Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymo 39 straipsnio, Lietuvos Respublikos mokslo ir švietimo ilgalaikio finansavimo įstatymo 1, 2 ir 3 straipsnių, Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymo 18 straipsnio 2 dalies ir Lietuvos Respublikos Seimo statuto 172 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. - 2002, Nr. 72-3080.

Tad yra pagrindo į Konstituciją žvelgti kaip į pamatinių, visą teisės sistemą grindžiančių principų „rinkinį“. Šie principai yra sukonkretinti įvairių teisės šakų normose, tačiau jų konstitucinis įtvirtinimas reiškia, kad jais grindžiama visa teisės sistema, kad jokia teisės norma, kad ir kokiame teisės akte ji būtų suformuluota, negali jiems prieštarauti. Konstitucijos 7 straipsnyje išakmiai nustatyta: „Negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai“.

Kai kurios Konstitucijos nuostatos formuluojamos taip, kad pagal H. L. A. Harto koncepciją gali būti priskiriamos ne principams, o normoms: jos yra konkrečios, griežtai apibrėžtos, jos ne tiek įtvirtina siekius, kiek sunormina, aiškiai reglamentuoja visuomeninius santykius. Šios nuostatos ne paaiškina, logiškai pagrindžia jas išreiškiančias normas, o pačios sukonkretina tam tikras bendresnes nuostatas, kurios neabejotinai yra principai. Informacija apie privatų asmens gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą” (22 str. 3 d.). „Negalima drausti piliečiui grįžti į Lietuvą” (32 str. 3 d.). „Masinės informacijos cenzūra draudžiama” (44 str. 1 d.). „Teisėjais Lietuvoje gali būti tik Lietuvos Respublikos piliečiai” (112 str. 1 d.). „Nepaprastosios padėties ar karo metu Konstitucija negali būti taisoma” (147 str. 2 d.). Nors šios ir daugelis kitų Konstitucijos nuostatų ir nėra sukonstruotos pagal griežtą trinarę normos schemą (hipotezė + dispozicija + sankcija), jos be abejonės, formuluojamos tarsi normos. Kadangi kai kurie normos elementai (pvz., sankcija) paprastai būna kitose teisinio teksto (šiuo atveju Konstitucijos) vietose, o kartais apskritai tik menami, išvedami iš kitų teiginių loginių operacijų būdu, tai Konstitucijos nuostatos ir laikytinos normomis.

Negana to, visos šios normos kokiu nors būdu išreiškia ir sukonkretina kokius nors konstitucinius principus. Pavyzdžiui, norma, kad Seimą sudaro tautos atstovai – 141 Seimo narys, išreiškia ir sukonkretina konstitucinį principą, kad piliečiai turi teisę dalyvauti valdant savo šalį tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus (33 str. 1 d.); šį principą išreiškia ir sukonkretina ir norma, kad piliečiai, kuriems rinkimų dieną yra sukakę 18 metų, turi rinkimų teisę. Be to, dažnai ne tik vieną konstitucinį principą skirtingais aspektais išreiškia ir sukonkretina kelios konstitucinės normos, bet viena ir ta pati konstitucinė norma sukonkretina ne vieną, o kelis tarpusavyje susijusių principus. Antai norma, kad nusikaltimo vietoje sulaikytas asmuo per 48 valandas turi būti pristatytas į teismą, kur sulaikytajam dalyvaujant sprendžiamas sulaikymo pagrindimas, sukonkretina net kelis konstitucinius principus – kad žmogaus laisvė neliečiama (20 str. 1 d.), kad niekas negali būti savavališkai sulaikytas arba laikomas suimtas ir kad niekam neturi būti atimta laisvė kitaip, kaip tokiais pagrindais ir pagal tokias procedūras, kokias yra nustatęs įstatymas (20 str. 2 d.), kad asmeniui, kuris įtariamas padaręs nusikaltimą, ir kaltinamajam nuo jų sulaikymo arba pirmosios apklausos momento garantuojama teisė į gynybą, taip pat ir teisė turėti advokatą (31 str. 6 d.), kad asmuo, kaltinamas

padarius nusikaltimą, turi teisę, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas (31 str. 2 d.), taip pat kad draudžiama versti duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius (31 str. 3 d.); šie principai savo ruožtu taip pat turi ir normatyvumo krūvį. Jie yra privalomi.

Tad Konstitucija apima ir principus, ir normas; konstituciniai principai ir konstitucinės normos tarp savęs glaudžiai susiję. Dažnai sunku nubrėžti takoskyrą, aiškia ribą, kurios nuostatos laikytinos principais, o kurios normomis. Konstitucijoje yra tokių nuostatų, kurios neabejotinai traktuotinos kaip principai (kaip antai minėta 38 str. 1 d. nuostata, kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas), yra tokių, kurios aiškiai laikytinos normomis (pvz., 66 str. 2 d. nuostata, kad pirmąjį po rinkimų Seimo posėdį pradeda vyriausias pagal amžių Seimo narys), bet yra ir tokių, kurios gali būti traktuojamos ir kaip principai, ir kaip normos – jos formuluojamos bendrais bruožais, apibendrina keletą konstitucijos nuostatų, bet tuo pat metu jas išreiškia ir sukonkretina tam tikros konstitucinės nuostatos. Viena tokia nuostata, sutelkianti visų kitų Konstitucijos nuostatų turinį, yra 1 straipsnyje: „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“. Lietuvos Respublikos Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ (kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis) 1 straipsnyje nustatyta: „Teiginys „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“ yra Lietuvos Respublikos konstitucinė norma ir pamatinis valstybės principas.“. Taigi – ir norma, ir principas<sup>25</sup>.

Daugelis konstitucinės teisės normų kartu yra ir tam tikrų teisės šakų normos (arba normos, bendros kelioms teisės šakoms). Konstitucijos 129 straipsnyje suformuluota nuostata, kad biudžetiniai metai prasideda sausio 1 dieną ir baigiasi gruodžio 31 dieną – tai ir finansų teisės pamatinė norma, atkartota ir išplėtotą Biudžetinės sandaros įstatymo<sup>26</sup> 1 straipsnyje. Tam tikros teisės normos, būdamos konstitucinės, kartu yra ne tik konstitucinės teisės, bet ir tam tikrų teisės šakų normos. Jos fundamentalios, nes įtvirtintos Konstitucijoje. Jos grindžia tas teisės šakas. Pagal savo teisinę galią jos yra „iškeltos virš“ kitų šių šakų normų. Bet pagal savo turinį, pagal dalyką – reguliuojamus visuomeninius santykius jos priskirtinos toms teisės šakoms, kurios reguliuoja atitinkamus teisinius santykius – finansų, baudžiamojo proceso ir kt.

Reikia atkreipti dėmesį į konstitucinių normų reguliavimo dalyko dinamiką. Pagal reguliavimo dalyką Konstitucijos 20 straipsnio 3 dalies nuostata, kad nusikaltimo vietoje sulaikytas asmuo per 48 valandas turi būti pristatytas į teismą, kur sulaikytajam dalyvaujant sprendžiamas sulaikymo pagrindimas, pagal reguliavimo dalyką pagrįstai priskirtina baudžiamojo proceso teisei. Tačiau šioje nuostatoje ne tik suformuluota elgesio taisyklė, t. y. norma, kuri priskiriama baudžiamojo proceso

<sup>25</sup> Plg.: Kūris E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2001, Nr. 23(15), p. 61.

<sup>26</sup> Biudžetinės sandaros įstatymas // Valstybės žinios. – 2000, nr. 5-126.

teisės reguliavimo sričiai, bet ir įtvirtintas svarbus principas (ar principai), jog negali būti nustatytas joks teisinis reguliavimas, kuris konkuruotų su nustatytuoju Konstitucijos 20 straipsnio 3 dalyje. Tokiu būdu į konstitucinį lygmenį pakylėtų atskirų teisės šakų normų reguliavimo dalykas turi potencijos peržengti šių šakų ribas: kaip normos, jos reguliuoja „apibrėžtos apimties“ visuomeninius santykius, tačiau tose pačiose nuostatose įtvirtinti konstituciniai principai adresuojami ne tik toms teisės šakoms, bet ir visai teisės sistemai.

Vienoje ir toje pačioje Konstitucijos formuluotėje tuo pat metu gali būti įtvirtinta ne viena norma ir ne vienas principas. Maža to, kiekvienoje Konstitucijos nuostatoje (teksto formuluotėje), kurioje nustatyta tam tikra norma, visuomet yra įtvirtintas ir tam tikras konstitucinis principas. Todėl netikslu Konstituciją apibūdinti kaip konstitucinių principų sistemą, kurioje kai kurios „principinę reikšmę“ turinčios nuostatos yra formuluojamos kaip normos.

Teorijoje yra nuostata teigianti, kad teisės norma gali būti išdėstyta ne tik keliuose to paties teisės akto straipsniuose, bet „net įvairiuose įstatymuose ir juos papildančiuose aktuose“. Kadangi Konstitucija yra aukščiausia teisė turintis ir šiuo požiūriu unikalus teisės aktas, iš principo negali būti, kad tos pačios konstitucinės normos elementai turėtų skirtingą teisėgalią. Tai griautų pačią Konstitucijos sampratą, paneigtų jos viršenybę ir suardytų teisinio reguliavimo darną.

Taigi konstitucinės teisės normos gali būti suformuluotos tik pačioje Konstitucijoje ir niekur kitur. Tačiau ne visos Konstitucijos nuostatos ne tik teksto, bet ir loginės struktūros požiūriu gali būti traktuojamos kaip normos, ne visose jose galima aptikti net dispoziciją. Ir vis dėlto kaip neatskiriami Konstitucijos elementai šios nuostatos yra privalomos ir fundamentalios. Šios normos yra konstituciniai principai. Kaip pabrėžia E.Kūris „Kadangi Konstitucija yra vientisas aktas (6 str. 1 d.), konstituciniai principai vienas kitą sąlygoja, vieni principai suponuoja, leidžia formuluoti kitus. Konstitucinių principų sistema – savotiškas „tinklas“, kurio įvairūs elementai tarp savęs susiję sudėtingais determinaciniais ir koordinaciniais ryšiais“<sup>27</sup>. Kartais principas išvedamas iš kelių ar net daugelio Konstitucijos nuostatų, kartais iš vieno principo išvedami keli kiti principai ir t. t. Konstitucinis Teismas, interpretuodamas principus, iš esmės sukuria taikomą normą, apibrėžia jos ribas. Ir to negalima vertinti kaip nepagrįstos kūrybos, nes Konstitucija yra ne tik tekste esančios normos, bet ir principai, tiek tiesiogiai išdėstyti, tiek kylantys iš konstitucinio reguliavimo visumos ir Konstitucijos, kaip teisę jungiančio ir nukreipiančio akto prasmės. Principui tenka pagrindinis vaidmuo konstitucinio reguliavimo sistemoje.

---

<sup>27</sup> Kūris. E. Lietuvos Respublikos Konstitucijos principai // Lietuvos konstitucinė teisė. – Vilnius, 2001.

Ir teisės normos, ir principai – tai nuostatos, įtvirtinančios bei oficialiai sankcionuojančios reikalaujamo elgesio modelius. Šios nuostatos skiriasi vienos nuo kitų pagal tai, kiek konkrečiai yra modeliuojamas socialinių santykių subjektų elgesys. Tačiau teisės principams dėl jų abstraktesnio formulavimo nebūdingas mažesnis negu teisės normoms teisinio reguliavimo pakankamumo laipsnis. Principais yra išakmiai nubrėžiamos tam tikros teisiškai reikšmingo elgesio laisvės ribos, kurių nevalia pažeisti – šiuo požiūriu teisinio reglamentavimo pakankamumas yra absoliutus. Antai visuotinai pripažinti teisės principai *audi alteram partem* („išklausk ir kitą šalį“), *nemo debet esse iudex in propria causa* („niekas neturi būti teisėjas savo paties byloje“) nors ir nenurodo, kaip konkrečiai turi būti realizuojamas „kitos šalies išklausymas“, kas konkrečiai turi būti „teisėju byloje“, tačiau nustato tokį teisinį reguliavimą, kurio pakanka konstatuoti, jog tam tikras norminis reguliavimas arba tam tikras socialinių santykių subjektų elgesys peržengia šių principų nustatytas ribas.

Tačiau sakyti, kad teisės principų pakankamumas yra absoliutus nereiškia pripažinti ir jų, kaip teisinių reguliatorių, absoliutumą turinio požiūriu.

Konstituciniai principai yra konstitucinę galią turinčios nuostatos, kurios nėra formuluojamos kaip griežtos elgesio taisyklės (nėra sukonstruotos kaip normos) ir pagal reguliavimo dalyką ir metodą nėra priskiriamos teisės šakoms. Tai pamatinės nuostatos, diktuojančios, koks turi būti teisinio reglamentavimo turinys. Aišku, principai negali absoliučiai nulemti viso reguliavimo turinio – jau vien dėl to, kad suformuluoti gana plačiai; todėl įstatymų leidėjas ir kiti teisėkūros subjektai paprastai turi plačią diskreciją juos konkretinti ir plėtoti žemesnės galios teisės aktuose.

Kita vertus, konstitucinių principų negalima tapatinti su konstitucinėmis normomis dėl to, kad jei Konstitucija susidėtų tik iš normų, konstitucinė teisė būtų tik įvairių teisės šakų kai kurių normų, kurioms pripažįstama aukštesnė teisinė galia, samplaika. Tuomet nebūtų prasmės kalbėti apie Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalies postulata, kad Konstitucija yra vientisas aktas.

Konstituciniai principai, palyginti su kitais teisės principais, yra ypatingi. Konstituciniais principais turi būti grindžiama visa teisės sistema, visi teisinio teksto elementai, visos teisės aktuose suformuluotos bendro pobūdžio nuostatos, taip pat ir bendro pobūdžio elgesio taisyklės. Jei teisės norma neatitinka, konstitucinių principų, tai ji yra antikonstitucinė. Konstituciniai principai leidžia teisinius sprendimus vertinti kaip teisėtus ir teisingus<sup>28</sup>.

Konstituciniai principai dažniausiai yra persipynę ne tik tarp savęs, bet ir su juos sukonkretinančiomis Konstitucijos normomis, todėl konkrečiai išvardyti konstitucinius principus nėra

---

<sup>28</sup>Plg. Kūris E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2001, Nr. 23(15), p. 46-70.

taip lengva. Pagal tai kaip konstituciniai principai išreikšti Konstitucijos tekste, jie skirstomi į pirminius ir išvestinius konstitucinius principus<sup>29</sup>. Be jų, yra ir dar viena principų rūšis – sudėtiniai principai.<sup>30</sup>

Konstitucijos 18 straipsnio nuostatoje, kad žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės, įtvirtintas „tiesiogiai deklaruojamas“ principas – žmogaus teisių ir laisvių prigimtinio pobūdžio pripažinimo principas. Jis yra pirminis, nes nėra išvedamas iš jokio kito konstitucinio principo. Tam, kad būtų galima sakyti, jog žmogaus prigimtinių teisių principas yra Lietuvos Respublikos konstitucinis principas, nereikia nieko aiškinti – tik nurodyti Konstitucijos nuostatą, kurioje įtvirtintas šis principas. Minėto principo tiesioginis šaltinis yra Konstitucijos 18 straipsnis.

Yra pirminių, tik vienoje Konstitucijos nuostatoje įtvirtintų principų – jų buvimui konstatuoti, be nuorodos į šią nuostatą, daugiau nieko nereikia. Tokie yra Lietuvos valstybės teritorijos vientisumo principas (10 str. 1 d.); valstybinės kalbos principas (14 str.), nuosavybės neliečiamumo principas (23 str. 1 d.) ir kt. Aišku, jie gali būti susiję su kitomis Konstitucijos nuostatomis, kurios juos sukonkretina, atskleidžia tam tikrus jų aspektus, taikymo ribas. Pavyzdžiui konstitucinis nuosavybės neliečiamumo principas susijęs su 23 straipsnio 2 dalies nuostata, kad nuosavybės teises saugo įstatymai, su šio straipsnio 3 dalies nuostata, kad nuosavybė gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama, su Konstitucijos 28 straipsnio nuostata, kad įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių, su Konstitucijos 30 straipsnio nuostata, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą ir t. t. Bet šios sąsajos nepaneigia jų, kaip pirminių principų pobūdžio.

Kiti pirminiai principai įtvirtinti ne vienoje, o keliuose Konstitucijos nuostatose, kurios lygiareikšmės tuo požiūriu, kad kiekvienoje jų yra įtvirtintas tas pats pirminis principas ir, kad norint konstatuoti tokio principo būvimą užtenka nurodyti tik vieną iš šių nuostatų. Pavyzdžiui Konstitucijos 3 straipsnyje nustatyta, kad Lietuvos valstybę kuria Tauta. Tai suponuoja Tautos suverenitetą kaip konstitucinį principą. Bet tame pačiame straipsnyje yra ir kitas teiginys: „Suverenitetas priklauso Tautai“. Jis taip pat išreiškia Tautos suvereniteto principą. Konstitucijos 3 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad niekas negali varžyti ar riboti Tautos suvereniteto, savintis Tautai priklausančių suverenių galių; 4 straipsnyje – kad aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus. Tai – taip pat Tautos suvereniteto principą įtvirtinančios nuostatos. Pagaliau Tautos suvereniteto principą suponuoja ir kitos Konstitucijos nuostatos – preambulės teiginys, jog Konstitucija priimama ir skelbiama „atgimusios Lietuvos valstybės piliečių valia“, 1 straipsnio nuostata, kad

<sup>29</sup> Plg. Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S. Lietuvos konstitucinės teisės įvadas. – Vilnius, 2001, p. 28.

<sup>30</sup> Plg. Kūris E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas (2) // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2002, Nr. 24(16), p. 58.

Lietuvos valstybė yra nepriklausoma ir demokratinė respublika, 55 straipsnio 1 dalies nuostata, kad Seimą sudaro „Tautos atstovai“, ir kt. Tam, kad būtų galima teigti, jog tam tikras konstitucinis principas yra pirminis, ir jį įvardyti, ne visuomet būtina, jog Konstitucijos tekste jis būtų deklaruojamas tais pačiais žodžiais, kuriais yra įvardijamas, juolab kad tais žodžiais jis būtų įtvirtinamas vienoje atskirai paimtoje Konstitucijos nuostatoje.

Ne visi „tiesiogiai deklaruojami“ principai laikytini pirminiais. Kai kurie įtvirtinti skirtingose Konstitucijos nuostatose pabrėžiant jų skirtingus aspektus. Pavyzdžiui, Konstitucijoje įtvirtintas Konstitucijos viršenybės principas išplaukia ne iš vienos, o iš kelių Konstitucijos nuostatų ir jų tarpusavio sisteminio sąryšio. Tokie konstituciniai principai yra sudėtiniai.

Trečioji konstitucinių principų rūšis – išvestiniai principai. Tai tokie principai, kurie tiesiogiai Konstitucijoje nedeclaruojami, bet išvedami aiškinant pirminius arba sudėtinius konstitucinius principus. Pavyzdžiui, Konstitucijos 40 straipsnio 3 dalyje nustatyta: „Aukštosios mokykloms suteikiama autonomija“. Aiškindamas šią nuostatą Konstitucinis Teismas 1994 m. birželio 27 d. nutarime konstatavo: „Istoriškai aukštosios mokyklos autonomijos idėja susiformavo viduramžiais, kuriantis universitetams kaip mokslo ir mokymo įstaigoms. Autonomija reiškė, kad universitetas tam tikra prasme yra laisvas nuo valstybės, siekia kuo daugiau atsiriboti nuo politinės valdžios įtakos, sukurti savarankišką aukštosios mokyklos vidaus gyvenimo reguliavimo sistemą. Tokio atsitolinimo nuo valstybinės valdžios tikslas buvo apsaugoti mokslo, tyrimo ir mokymo laisvę, apginti mokslininkus ir dėstytojus nuo politinio bei ideologinio poveikio. Akademinės autonomijos raidą visada lėmė supratimas, jog mokslas ir mokymas gali normaliai egzistuoti ir skatinti pažangą tik tada, kai jie yra laisvi ir nepriklausomi. Taip susiformavo akademinės laisvės principas, išreiškiantis siekį apginti išorinės įtakos mokslininkų ir dėstytojų mokslinės minties ir jos išraiškos laisvę. Tradiciškai aukštosios mokyklos autonomija suprantama kaip teisė savarankiškai nustatyti ir įtvirtinti įstatuose ar statute savo organizacinę ir valdymo struktūrą, ryšius su kitais partneriais, mokslo ir studijų tvarką, studijų programas, studentų priėmimo tvarką, spręsti kitus su tuo susijusius klausimus, naudotis valstybės perduotu ir kitu įsigytu turtu, turėti teritorijos ir pastatų, kito turto, skirto mokslo ir studijų reikalams, neliečiamumo garantiją. Tuo tikslu aukštajai mokyklai garantuojama institucinė autonomija, t. y. tam tikras statusas, kuris reiškia, kad yra tam tikros veiklos sritys, laisvos nuo vykdomosios valdžios kontrolės”<sup>31</sup>. Taigi, aiškinant konstitucinį aukštųjų mokyklų autonomijos principą, prieinama prie išvados, kad Konstitucijoje įtvirtintas ir akademinės laisvės principas. Kad konstatuotų jo buvimą,

---

<sup>31</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. birželio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymo normų, nustatančių aukštųjų mokyklų bendrabučių kambarių privatizavimą, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. - 1994, Nr. 50-948.



Konstituciniam Teismui pakako tik Konstitucijos 40 straipsnio 3 dalyje nustatyto reguliavimo turinio analizės. Taigi, išvestiniai principai yra Konstitucijos aiškinimo rezultatas. Išvestiniams principams būdinga, jog jie turi potencijos būti išvedami ne iš kurio nors vieno konstitucinio principo, o iš įvairių Konstitucijos nuostatų, iš viso konstitucinio reguliavimo kaip sistemos.

Iš išvestinių konstitucinių principų savo ruožtu galima išvesti dar kitus principus. Taigi konstituciniai principai susiję ne tik tarpusavyje. Kadangi Konstitucija yra vientisas aktas (6 str. 1 d.), konstituciniai principai vienas kitą sąlygoja, vieni principai leidžia formuluoti kitus. Visi šie principai turi vienodą (aukščiausią) teisinę galią. Todėl galima sakyti, kad „Konstitucijoje įtvirtintas“ akademinės laisvės principas nors šie principai „tiesiogiai nedeklaruojami“, bet vis tiek yra įtvirtinti Konstitucijoje.

Visi konstituciniai principai tarp savęs susiję, jie kreipia teisės sistemą ir lemia teisinio reguliavimo turinį<sup>32</sup>. Visi konstituciniai principai turi vienodą (aukščiausią) teisinę galią. Kokia nors jų hierarchija yra negalima.

Konstitucinių principų gali būti daug, plėtojant konstitucinę doktriną jų gali daugėti, bet ne iki begalybės. Nors išvestiniai principai formuluojami aiškinant pirminius, sudėtinius bei jau suformuluotus išvestinius principus, pagrįstai konstatuoti tam tikrų principų buvimą galima remiantis tik pačios Konstitucijos nuostatomis. Konstituciniai principai, kaip visą teisės sistemą kreipiantys pradai yra „sukurti“ žmonių, turinčių tam tikras vertybines orientacijas, dėl to ir patys turi vertybinę krūvį; bet vienąkart įtvirtinti Konstitucijoje, jie tampa objektyvia teise. Todėl konstituciniai principai yra atskleidžiami analizuojant Konstitucijos tekstą ir neturi būti išvedami iš „dar kokių nors“ aukštesnių imperatyvų, vertybių, siekių, tikslų ir pan. Jei nėra Konstitucijos nuostatų, kuriomis gali būti grindžiamas principas, jis nėra pagrįstai laikytinas konstituciniu principu (pvz., baudmės ekonomijos principas)<sup>33</sup>.

Konstituciniai principai įtvirtinti Konstitucijoje. Bet ar tam tikri principai įtvirtinti Konstitucijoje, vienareikšmiškai galima pasakyti tik tuomet, kai suformuluojama atitinkama konstitucinė doktrina, t. y. kai tai konstatuoja Konstitucinis Teismas.

Nors konstitucinės normos negali būti suformuluotos ne Konstitucijoje, bet konstituciniai principai atskleidžiami aiškinant Konstituciją (jos nuostatas), o aiškinimo aktai yra Konstitucinio Teismo aktai. Vadinasi, Konstitucija be savo, kaip „vientiso akto“, teksto apima ir konstitucinę doktriną, užtikrinančią viso konstitucinio reguliavimo dinamiškumą ir galimybę keistis nekintant

---

<sup>32</sup> Plg. Kūris E. Koordinaciniai ir determinaciniai konstituciniai principai (1) // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2002, Nr. 16 (18), p. 30-55.

<sup>33</sup> Plg. Kūris E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas (2) // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2002, Nr. 24(16), p.57-70.

„pagrindinio dokumento tekstui”<sup>34</sup>. Konstitucinė jurisprudencija – ne tik ne mažiau svarbus konstitucinės teisės šaltinis už Konstituciją; tai Konstitucijos nuostatų suvokimo ir tiesioginio taikymo prielaida, o kartu ir imperatyvas, privalomas įstatymų leidėjui. Pagal Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalį Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami.

## 2.2 Konstitucijos raidė ir dvasia

Konstitucija, kaip teisės aktas, yra išreikšta tam tikra tekstine forma, turi tam tikrą kalbinę išraišką, tačiau Konstitucijos, kaip teisinės realybės, negalima traktuoti vien kaip jos tekstinės formos.

Konstitucinė mintis sustiprina arba tiesiog byloja apie tam tikrus tos visuomenės kultūrinius ypatumus, kurie iš esmės palaiko politinės valdžios sistemą. Konstitucijose dažnai apeliuojama į tautos simbolius. Tautinės vėliavos spalvų simbolinės reikšmės, politinės istorijos aspektų, tautos vertybių ir siekių tautos kalbos ar kalbų ypatingų bruožų arba tautos himno muzikos aprašymai konstitucijų nuostatose apeliuoja arba yra įtraukti tam, kad darytų įtaką kolektyvinei tautos sąmonei<sup>35</sup>. Anot A. Pumpučio, tai, ką konstitucijos atspindi apie politinės visuomenės, kurioje jos yra priimtos, prigimtį, negali būti atskleista vien tik taisyklių rinkiniais arba teisinėmis normomis. Tai pasiekama konstitucijos kaip simbolio turiniu. Ypatinga konstitucinių idėjų teisinė forma gali būti mažiau svarbi nei pačios idėjos. Idėjų esmė dažnai glūdi giliose dviprasmybėse, jos nėra aiškiai pateiktos. Visos informacijos, kurią pateikia konstitucija neįmanoma sutalpinti į tam tikrą šiuolaikinę teisės formą. Čia ir pasireiškia konstitucijos kaip simbolio vaidmuo. Remiantis H. Kelzeno analize, jos normos nėra kilusios iš kitų teisinių normų; jos yra kilusios iš visuomenės kultūros, kuri yra pagrindinės normos idėja<sup>36</sup>.

Konstitucijos, turinčios teisinę, moralinę ir politinę prasmę, sujungia visuomenės egzistavimo kultūrinės aplinkybes su pozityviaja norma. Taigi, konstitucijų turinys niekada nėra sutrauktas iki konstitucijos dokumento lygio. Dalis konstitucijos yra išreikšta pozityviosios teisės normomis (pvz.,

---

<sup>34</sup> Kūris E. Nekotorye voprosy konstitucionno dopustimych ograničenij prava sobstvennosti v praktike Konstitucionnogo suda Litovskoj Respubliki // A. S. Avtonomov et al. (red.). Rol' konstitucionnyh sudov v obespečenii prava sobctvennosti. Moskva: Institut prava i publičnoj politiki, 2001. S. 86-88. // Plg. Kūris E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas (2) // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2002, Nr.24 (16), p. 57-70.

<sup>35</sup> Cerullo R. A. Sociopolitical Control and the structure of National Symbols: the Empirical Analysis of National Anthems. – London, 1989. p. 68 // plg. Pumputis A. Konstitucija kaip simbolis ir kaip priemonė // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2002, Nr. 30(22), p. 8.

<sup>36</sup> Kelzen H. The Functions of a Constitution; Tur R. and Twining W. Essays on Kelsen. – Oxford 1986. p. 62 // plg. Pumputis A. Konstitucija kaip simbolis ir kaip priemonė // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2002, Nr. 30(22), p.11.

teiginiai apibrėžiantys taisykles, teises, pareigas, normas, procedūras ir įpareigojimus skirtus vyriausybės struktūroms). Kita dalis konstitucijos reikšmės negali būti išreikšta tradicinėmis teisinėmis formomis. Šiai daliai priklauso visuomenės simbolinis reprezentavimas tiek, kiek kultūra atspindi visuomenę, į kurią konstitucija apeliuoja kaip į valstybės valdžios pagrindą ir iš kurios ji gauna savo galią<sup>37</sup>.

Konstitucijos, kaip simbolio, prasmę gali atskleisti labai daug reiškinių, pavyzdžiui, patys konstitucijos dokumentai, teismo sprendimai ir kiti profesionalūs ir neprofesionalūs tam tikrų konstitucijos aspektų komentarai, patvirtinti veikimo būdai, valstybės ir visuotinių reikalų tvarkymo tradicijos, konstitucinės teorijos ir konstitucijos istorijos literatūra, ceremonijos ir šventės, susijusios su valdžios funkcijų įgyvendinimu.

Kai kurie autoriai konstitucinės minties pradžia kildina iš prigimtinės teisės ir prigimtinių teisių idėjos, bendrųjų tradicijų, principų, siejamų su bendrąja teise ir dokumentiniais šaltiniais, tokiais kaip Didžioji laisvių chartija. Taigi šalia konstitucijos egzistuoja nerašytiniai konstitucinės minties ir tradicijos elementai. Dokumentinė konstitucija apima ir nerašytinius elementus, kurie yra būtini jos reikšmei suvokti. Šiuo požiūriu visuotinis suverenitetas nebuvo vienintelis konstitucinės valdžios pagrindas. Tačiau nerašytieji konstitucijos elementai egzistuoja ir įgyja prasmę bei statusą tik šalia dokumentinės konstitucijos, kurios turima valdžia yra „tautos“ kūrinys. Ir tai sustiprina konstitucijos kaip simbolio prasmę. Konstitucija, kaip simbolis, nuo viešosios valdžios, kuri yra būtina, apsaugo asmeninius interesus arba vertybes.

Konstitucijos formuluotės pasižymi didžiausiu norminiu krūviu. Didžiausias norminis krūvis tenka Konstitucijos principams, nes iš tokios pamatinės nuostatos išsirutulioja išsitas teisiųjų konstrukcijų tinklas. Konstituciniai principai (kaip ir teisės principai apskritai) dėl savo bendrumo (lyginant su konstitucinėmis normomis) ir yra tas pagrindinis Konstitucijos teksto elementas, kuriam reikalingas aiškinimas, ir kartu – raktas į „gyvają“, nuolat besivystančią Konstituciją kaip Konstitucijos „pradinio teksto“ ir Konstitucinės doktrinos vienovę<sup>38</sup>. Taip konstituciniai principai užtikrina konstitucijos stabilumą ir jos dinamiškumą, gebėjimą prisitaikyti prie kintančių socialinių sąlygų. Konstitucijos principai leidžia geriau suvokti Konstitucijos dvasią – tas vertybes bei siekius, kuriuos Konstitucijos autorius įtvirtino Konstitucijoje pasirinkdamas vienokią ar kitokią jos nuostatų lingvistinę formą, nustatydamas vienokias ar kitokias normas. Konstituciniai principai išreiškiami, įkūnijami atskirose normose, tačiau dažnai būtent konstitucinių normų visuma drauge su tiesiogiai įtvirtintais

---

<sup>37</sup> Plg. Pumputis A. Konstitucija kaip simbolis ir kaip priemonė // *Jurisprudencija*. – Vilnius. – 2002, Nr. 30(22), p.11.

<sup>38</sup> Plg. Kūris E. Konstitucija ir jos aiškinimas // *Politologija*. 1999. Nr.2, p.3-16.

(pirminiais) konstituciniais principais leidžia teigti, jog Konstitucijoje įtvirtinta tam tikra vertybė arba siekis.

Dėl simbolizmo teisėje atsiranda reikšmės dviprasmybių ir tai sukuria dideles aiškinimo galimybes. Konstitucijos negalima aiškinti vien pažodžiui, vien taikant lingvistinį (verbalinį) metodą. Aiškinant Konstituciją privalu taikyti įvairius teisės aiškinimo metodus: sisteminių, bendrųjų teisės principų, loginį, teleologinį, įstatymų leidėjo ketinimų, precedentų, istorinį, lyginamąjį ir kt. Konstituciniai principai neretai gali, o kai kada net turi būti aiškinami plečiamai. Būtent toks aiškinimas leidžia matyti visą konstitucijos tekstą ir kontekstą ir gali būti esminė sąlyga neleidžiant konstitucijos raidei dominuoti prieš konstitucijos dvasią<sup>39</sup>.

Priešpriešos negali būti ir nėra tarp Konstitucijos dvasios ir Konstitucijos raidės: Konstitucijos raidės negalima aiškinti ar taikyti taip, kad būtų paneigiama Konstitucijos dvasia, kuri gali būti suvokta tik konstitucinį teisinį reguliavimą matant kaip visumą ir tik įvertinus Konstitucijos, kaip visuomenės sutarties ir aukščiausios teisinės galios akto, paskirtį. Konstitucijos dvasią išreiškia konstitucinio teisinio reguliavimo visuma, visos jos nuostatos - ir Konstitucijos tekste tiesiogiai išdėstytos Konstitucijos normos, ir Konstitucijos principai, taip pat ir tie, kurie išplaukia iš konstitucinio teisinio reguliavimo visumos ir Konstitucijos, kaip svarbiausių Tautos vertybių sistemą įtvirtinančio ir ginančio, visai teisės sistemai gaires nubrėžiančio akto, prasmės<sup>40</sup>.

Konstitucijos dvasios primatas prieš Konstitucijos raidę neneigiant lingvistinio-verbalinio aiškinimo metodo reikšmės, konstitucinėje jurisprudencijoje įsitvirtina kaupiant konstitucinę doktriną kiekvienu atskiru klausimu.

---

<sup>39</sup> plg. Kūris E. Politinių klausimų jurisprudencija ir Konstitucinio Teismo *orbiter dicta*: Lietuvos Respublikos Prezidento institucija pagal Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimą // Politologija. – 1998, Nr. 1(11), p. 10-11, 71.

<sup>40</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1<sup>1</sup> straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. – 2004, Nr.86-3133.

## II. KONSTITUCIJOS AIŠKINIMAS

### 1. Konstitucinis Teismas – vienintelis subjektas turintis įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją

Lietuvos Respublikos Teismai pagal Konstitucijos 111 straipsnį yra Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis Teismas, apygardų ir apylinkių teismai. Teismų sistemą Lietuvoje sudaro bendrosios kompetencijos (Aukščiausiasis, Apeliacinis, Apygardų ir Apylinkių teismai) ir specializuoti (Vyriausiasis administracinis teismas ir Apygardų administraciniai teismai)<sup>41</sup>. Iš teisės aktų, apibrėžiančių teismų sistemą, galima daryti išvadą, kad Konstitucinis Teismas yra teisminė institucija – savarankiškas ir nepriklausomas teismas<sup>42</sup>, tačiau nėra teismų sistemos dalis<sup>43</sup>.

Konstitucijos tekste niekur tiesiogiai neminima jos interpretavimo galimybė. Tačiau numatyta, kad teisės normos, keliančios abejonių dėl savo atitikties Konstitucijai, negali būti teismo taikomos, ir tokiais atvejais teismas įpareigotas kreiptis į Konstitucinį Teismą, prašydamas spresti, ar šis įstatymas arba kitas teisinis aktas atitinka Konstituciją (110 str.). Lietuvos Respublikos Konstitucijoje detaliai nustatyta, kas ir dėl kokių teisės aktų atitikimo Konstitucijai ir įstatymams turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, t. y. – Vyriausybė (dėl įstatymo ar kito Seimo priimto akto), 1/5 visų Seimo narių (dėl įstatymo ar kito Seimo priimto akto, Respublikos Prezidento akto, Vyriausybės akto) ir Respublikos Prezidentas (dėl Vyriausybės akto). Prašyti Konstitucinio Teismo išvados gali Seimas, o dėl Seimo rinkimų ir tarptautinių sutarčių – ir Respublikos Prezidentas (106 str. 5 d.). Iš šių nuostatų matyti, kad pats Konstitucinis Teismas pradėti teisės akto atitikimo Konstitucijai ar įstatymams tikrinimo proceso negali, kol į jį nesikreipia minėtos institucijos. Savo iniciatyva Konstitucinis Teismas gali tik oficialiai aiškinti (nekeisdamas jo turinio) Konstitucinio Teismo nutarimą<sup>44</sup>. Konstitucijos 102 straipsnyje numatyta, kad Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams. Konstitucija suteikia dideles galias Konstituciniam Teismui, nes jos 107 straipsnyje numatyta, kad įstatymas, jo dalis arba kitas Seimo aktas ar jo dalis negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas ar jo dalis prieštarauja Konstitucijai; Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija

<sup>41</sup> Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas // Valstybės žinios. – 2002, Nr. 17-649, 12 str.

<sup>42</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios. – 1993, Nr. 6-120, 1 str.

<sup>43</sup> L. Bučalis Ar Konstitucinis Teismas savo nutarimuose gali išeiti už pradinio kreipimosi ribų? – International Journal of Baltic Law, Vol. 1, No. 3 (June, 2004), p. 4.

<sup>44</sup> Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios. – 1993, Nr. 6-120, 61 str.

priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami. Taigi Konstitucijoje numatyta tiesioginė galimybė spręsti apie įstatymo atitikimą ar neatitikimą Konstitucijai.

Konstitucinis Teismas priima įstatymo galią turintį nutarimą, kuriuo teisės aktas arba jo dalis skelbiama prieštaraujančiu arba neprieštaraujančiu Konstitucijai. Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 2 dalį Konstitucinio Teismo nutarimai turi įstatymo galią ir yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams. Konstitucinio Teismo sprendimai yra galutiniai ir neskundžiami. Konstitucinio Teismo nutarimo pripažinti teisės aktą ar jo dalį nekonstituciniu galia negali būti įveikta pakartotinai priėmus tokį patį teisės aktą ar jo dalį (Konstitucinio Teismo įstatymo 72 str. 5 d.).

Konstitucinio Teismo nutarimo visos sudedamosios dalys yra tarpusavyje susijusios ir sudaro vieną visumą<sup>45</sup>. Privaloma yra ne tik Konstitucinio Teismo nutarimo rezoliucinė dalis, kurioje pripažįstama, jog tam tikras teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, bet ir nutarimo motyvuojamoji dalis, kurioje pateikiami argumentai bei motyvai, pagrindžiantys Konstitucinio Teismo sprendimą<sup>46</sup>. Išdėstyta Konstitucijos principų ir normų interpretacija, teisės požiūriu, ne mažiau svarbi. Be šios argumentacijos, be Konstitucijos normų ir principų turinio atskleidimo jokie Konstitucijos ir ginčijamo akto lyginti negalima. Nors Konstitucijoje nėra formaliai įvirtinta, jog Konstitucinio Teismo nutarimo motyvuojamoji dalis yra privaloma, tačiau vien dėl to, kad sprendamas analogiškus konstitucinius ginčus Konstitucinis Teismas turės vadovautis ankstesnėse bylose pateiktais samprotavimais, argumentais bei motyvais, kad analogiškose bylose Konstitucinio Teismo sprendimai bus analogiški, įstatymų leidėjui koreguojant teisinį reguliavimą, kuris buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, tenka pareiga vadovautis ne tik Konstitucinio Teismo nutarimo rezoliucine dalimi, bet ir nutarimo konstatuojamoje dalyje išdėstytais teisiniais motyvais. Konstitucinio Teismo nutarimai (tiek jų rezoliucinė dalis, tiek ir konstatuojamoji dalys) yra teisės šaltiniai<sup>47</sup>. Konstitucinės teisės šaltiniais laikomi visi Konstitucinio Teismo nutarimai, o ne vien tie, kuriuose

---

<sup>45</sup> Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimo išaiškinimo“ // Valstybės žinios. – 2000, Nr. 4-100.

<sup>46</sup> Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2000 m. balandžio 17 d. nutartyje civilinėje byloje „Stomaitė prieš Kėdainių rajono savivaldybę“ (Civ. Byla Nr. 3K-3-385/2000) konstatavo, jog „nuosavybės teisės atkūrimo klausimus reguliuojančių teisės aktų taikymą ir aiškinimą privalu grįsti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika“. Pacitavęs atitinkamų Konstitucinio Teismo nutarimų *motyvuojamųjų* dalių nuostatas Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo ir tai, kad „cituotosios Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų nuostatos yra šio Teismo nutarimo *ratio decidendi*, turinčios precedento sprendžiant klausimą dėl nuosavybės teisės atkūrimo būdo“. // plg. V.Sinkevičius Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2002, t. 30(22), p. 132.

<sup>47</sup> Žilys J. Konstitucinio Teismo aktai teisės šaltinių sistemoje // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2000, t. 17(9), p. 77; Lapinskas K. Teisės šaltiniai ir konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai // Konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai: konferencijos medžiaga. – Vilnius, 2000, p. 53; Birmontienė T. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktai kaip konstitucinės teisės šaltiniai // Lietuvos konstitucinė teisė. – Vilnius, 2001, p. 63-65.// plg. V.Sinkevičius Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo jurisdikcijos ribos // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2002, t. 30(22), p. 133.

pripažįstama, kad ginčijamas įstatymas ar kitas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai. Neabejotina, kad konstatuojamoje dalyje išdėstomi motyvai ir argumentai, kuriais analizuojama teisės norma, negali būti nesiejami su Konstitucinio Teismo sprendimu, ar viena arba kita teisės akto nuostata atitinka Konstitucijos ir įstatymų reikalavimus, ir šia prasme turėtų būti traktuojami kaip šio teisės šaltinio elementas<sup>48</sup>.

Konstitucinio Teismo nutarimas yra susijęs su pačia Konstitucija. Tai aktas, kuriame atskleidžiamas Konstitucijos normų ir principų turinys, kuriuo pripažįstama, kad ginčijamos įstatymo ar kito teisės akto normos prieštarauja arba neprieštarauja Konstitucijai. Normos, pripažintos prieštaraujančiomis Lietuvos Respublikos Konstitucijai, negali būti taikomos nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas. Tokios normos automatiškai neiškrenta iš įstatymo ir nėra panaikinamos. Joms panaikinti būtina Seimo valia, tačiau dėl Konstitucinio Teismo sprendimo tokia įstatymo nuostata negali būti taikoma ir tampa niekieno neginama teise (*ius nudum*)<sup>49</sup>. Konstitucinio Teismo nutarimas būtų lyg konstitucinio reguliavimo pratęsimas, atskleidžiantis Konstitucijos normas arba principus ir aktas, kuriuo pripažįstama, kad ginčijamas įstatymas ar kitas teisės aktas prieštarauja arba neprieštarauja Konstitucijai.

Įstatymų ir poįstatyminių aktų atitikties Konstitucijai tikrinimas – Konstitucinio Teismo uždavinys. Kiekvienoje byloje Konstituciniam Teismui reikia interpretuoti tiek Konstituciją, tiek tikrinamą įstatymą ar kitą teisės aktą. Palyginęs interpretacijų rezultatus Teismas konstatuoja, kad aktas atitinka Konstituciją arba jai prieštarauja. Konstitucinis Teismas vertindamas teisės aktų atitikimą Konstitucijai, taip pat ir aiškina Konstituciją. Konstitucijos aiškinimas yra neatskiriama konstitucinės kontrolės elementas. Teksto prasmė gali būti suvokiama tik aiškinant tekstą<sup>50</sup>. Valstybių, kur konstituciją aiškina teismai, jurisprudencija ir joje formuluojama oficiali konstitucinė doktrina yra svarbi sudedamoji pačios konstitucijos dalis. „Oficiali konstitucinė doktrina kartu su konstituciniu dokumentu sudaro dinamišką, nuolat atsinaujinančią *gyvają konstituciją*“<sup>51</sup>. Konstitucijos aiškinimas užtikrina, kad niekuomet nenutrūkstančioje konstitucinio reguliavimo raidoje fundamentalių konstitucinių nuostatų stabilumas derės su Konstitucijos dinamiškumu. Konstitucinė jurisprudencija užtikrina konstitucinės sistemos gyvybingumą – galimybę formaliai nekintanti, stabilų konstitucinį dokumentą taikyti atsižvelgiant į socialinius pokyčius ir jų nulemtus gyvenimo poreikius. Kai

<sup>48</sup> Plg. T.Birmontienė Naujos tendencijos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2002 t. 30(22), p. 150.

<sup>49</sup> Plg. T.Birmontienė Naujos tendencijos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2002 t. 30(22), p. 149.

<sup>50</sup> Barak A. A Judge on Judging: The Role of a Supreme Court in a Democracy// Harvard Law Review, 2002, vol. 116, No 1, p. 65. // plg. E.Kūris Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis // Justitia. – Vilnius. – 2003, Nr. 3-4 (45-46), p. 3.

<sup>51</sup> Kūris E. Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis // Justitia. – Vilnius. – 2003, Nr. 3-4 (45-46), p. 3.

konstitucinė doktrina yra traktuojama kaip sudedamoji konstitucijos dalis, konstituciją galima „tobulinti” remiantis ja pačia, o ne keičiant konstitucinio dokumento formuluotes.

Oficiali konstitucinė doktrina gali formuotis tik pareiškėjų prašymuose nurodomų Konstitucijos pažeidimų pagrindu, todėl konstitucinė doktrina yra fragmentiška. Plačiausiai aiškintini tie straipsniai, kurių pažeidimą pareiškėjai įtaria dažniausiai. Tai Konstitucijos 23 straipsnis (nuosavybės neliečiamumas ir apsauga), 29 straipsnis (asmenų lygybė ir nediskriminavimas). Doktrinoje gana išplėtoti ir kai kurie kiti konstituciniai principai: valdžių padalijimo, teisėjo ir teismų nepriklausomumo, teisėtų lūkesčių apsaugos, proporcingumo. Tačiau daugelio Konstitucijos nuostatų Konstitucinis Teismas dar apskritai nėra aiškinęs, nes dėl to į jį nesikreipta. Lietuvos konstitucinėje sistemoje nėra abstraktaus Konstitucijos nuostatų aiškinimo instituto, kai nėra sprendžiamas tam tikro teisės akto atitikimo Konstitucijai klausimas.

Konstituciniam Teismui formaliai nėra suteikta galia kurti naujas normas, tuo labiau jas automatiškai pakylėti į konstitucinį lygmenį<sup>52</sup>. Tai – Tautos kompetencija, jos suverenių galių realizavimas. O konstitucinių principų formulavimas, jų plėtojimas ir aiškinimas – Konstitucinio Teismo uždavinys. Kol Konstitucinis Teismas nėra oficialiai konstatavęs, kad tam tikras principas yra konstitucinis, gali būti įvairių nuomonių, įvairių aiškinimų – mokslininkų, teisininkų, politikų, apžvalgininkų. Bet oficialus konstatavimas yra labai reikšmingas. Pavyzdžiui, tradiciškai laikoma, kad sutarčių laisvės principas yra vienas svarbiausių civilinės teisės principų; kartais jis apibūdinamas net ne kaip visos civilinės teisės, o kaip jos „prievolinės teisės pošakio” principas<sup>53</sup> arba kaip „sutarčių teisės principas”, kurio „pagrindu konstruojamas visas sutarčių teisės institutas”<sup>54</sup>. Tačiau sutarčių laisvės principas yra ir konstitucinis principas. Tai įsakmiai diktuoja konstitucinė doktrina, pavyzdžiui Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 20 d. nutarimas, kuriame konstatuota, kad „konstitucinis asmenų lygiateisiškumo principas glaudžiai siejasi su sutarčių sudarymo laisvės principu. Sutarčių sudarymo laisvė – tai sukonkretinta išraiška tokių Konstitucijoje įtvirtintų vertybių kaip asmens laisvė

---

<sup>52</sup> „kai Konstitucijos tekstas interpretuojamas jį konkretinant ir aktualinant <...> labai svarbu pačiam interpretuotojui suvokti, ar tai atitinka Konstitucijos, kaip visumos, galias. Jeigu interpretuotojas peržengia Konstitucijos ribas, tokiu atveju nebegalima kalbėti apie Konstitucijos interpretavimą ir tenka pripažinti, kad yra pakeičiamas konstitucinės normos turinys bei pažeidžiama pati Konstitucija” (Pavilionis V. Konstitucijos interpretavimas vykdant abstrakčią teisės aktų teisėtumo kontrolę // Konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai. – Vilnius, 2000, p. 24) // plg. Kūris E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas (2) // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2002, t. 24(16), p. 63.

<sup>53</sup> Staskonis V. (ats. red.). Civilinė teisė. – Kaunas, 1997, p. 29. // plg. Kūris E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas (2) // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2002, t. 24(16), p. 63.

<sup>54</sup> Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. – Vilnius, 1996, p. 41. // plg. Kūris E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas (2) // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2002, t. 24(16), p. 63.



(21 straipsnis), nuosavybės neliečiamumas (23 straipsnis), asmens ūkinės veiklos laisvė (46 straipsnis). Taigi sutarčių sudarymo laisvė gali būti vertinama kaip konstitucinio lygmens garantija<sup>55</sup>.

Visgi, aiškinti Konstituciją gali ne tik Konstitucinis Teismas. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad „kiekvieno teisės instituto atitikimas Konstitucijai turi būti vertinamas pagal tai, ar jis atitinka konstitucinius teisinės valstybės principus. Atskleisti teisinės valstybės sampratos turinį – tai konstitucinės doktrinos funkcija<sup>56</sup>. Tačiau ir atskleisdamas teisinės valstybės sampratos turinį, ir formuluodamas kitus konstitucinius principus bei aiškindamas jų turinį pats Konstitucinis Teismas ne kartą yra rėmęsis teisės mokslo teiginiais, tarptautine patirtimi. Pvz.: „Interpretuojant šiuos Konstitucijos straipsnius pažymėtina, kad Lietuvos valstybė, pripažindama tarptautinės teisės principus ir normas, šalies gyventojams negali taikyti iš esmės kitokių standartų. Save laikydama lygiateise tarptautinės bendrijos nare, ji savo valia priima ir pripažįsta šiuos principus bei normas, jos papročius, dėsningai integruojasi į pasaulio kultūrą ir tampa natūralia jos dalimi<sup>57</sup>. „Pažymėtina, kad tiek Žmogaus teisių doktrina, tiek ja besiremianti demokratinių valstybių teisė pripažįsta tam tikrą galimybę riboti nuosavybės teises, kaip ir kai kurias kitas pagrindines žmogaus teise. Tačiau laikomasi esminės nuostatos, kad negalima apribojimai pažeisti kokios nors pagrindinės žmogaus teisės turinio esmės. Jeigu teisė taip apribojama, kad jos įgyvendinti pasidaro neįmanoma, jeigu teisė suvaržoma peržengiant protingai suvokiamas ribas arba neužtikrinamas jos teisinis gynimas, tai tokiu atveju būtų pagrindo teigti, jog pažeidžiama pati teisės esmė, o tai tolygu šios teisės neigimui<sup>58</sup>. Teisės doktrinoje žala paprastai suprantama kaip asmens sužalojimas, jo gyvybės atėmimas arba pakenkimas asmens teisėms ar įstatymų saugomiems jo interesams, taip pat turto sužalojimas ar sunaikinimas, dėl ko nukentėjęs asmuo negauna atitinkamų vertybių arba praranda jas<sup>59</sup>. „Laikomasi nuomonės, kad teisminė kontrolė būdinga anglosaksų teisės sistemos šalims. Sąvoka „teisminė kontrolė“ šiuo atveju vartojama sąlygiškai ir reiškia tik pasyviają kontrolę, t. y. patys teismai savo iniciatyva nieko nekontroliuoja, tačiau jie nagrinėja skundus dėl savivaldos institucijų ar jų pareigūnų priimtų aktų bei veiksmų. Kita vertus,

<sup>55</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymo 5 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. – 1996. Nr. 114-2643.

<sup>56</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 259 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. – 1999, Nr. 42-1345.

<sup>57</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. – 1998, Nr. 109-3004.

<sup>58</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatymo 37 straipsnio pirmosios dalies 7 punkto, 39 straipsnio, 40 straipsnio pirmosios bei antrosios dalių, 45 straipsnio ir 46 straipsnio antrosios bei trečiosios dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. – 1996, Nr. 36-915.

<sup>59</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. rugpjūčio 23 d. nutarimo Nr. 1004 „Dėl minimalaus darbo užmokesčio didinimo“ 3.1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 499 straipsnio pirmajai daliai ir Lietuvos Respublikos darbo apmokėjimo įstatymo 2 straipsniui“ // Valstybės žinios. – 1997, Nr. 7-130.

teismai nagrinėja ir savivaldos institucijų skundus, kai valstybės institucijos pažeidžia savivaldybių teises. Būtent tai konstitucinės teisės doktrinoje ir vadinama teismine savivaldybių veiklos kontrole<sup>60</sup>. „Taigi tokia pozicija, kai nepaliekama galimybių sprendimą ginčyti teisme, nesiderina su teisinės valstybės koncepcija ir konstitucine asmens teisių apsaugos doktrina“<sup>61</sup>. „Nenumatyta ir asmenų, kuriems taikomi darbinės veiklos apribojimai, galimybė kreiptis į teismą. Tuo tarpu pagal visuotinai pripažintą žmogaus teisių ir laisvių gynimo doktriną teises ir laisves galima suvaržyti tik įstatymu ir būtinai užtikrinant galimybę dėl pažeistos teisės kreiptis į teismą“<sup>62</sup>. „Konstitucinis Teismas sutinka su Lietuvos mokslo tarybos išvada, kad sprendžiant asmenų, baigusią aukštąsias mokyklas buvusioje Sovietų sąjungoje, išsilavinimo klausimus universitetiniu išsilavinimu galima laikyti tik išsilavinimą, įgytą valstybiniuose universitetuose“<sup>63</sup>.

Taigi mokslinis Konstitucijos ir teisės sistemos aiškinimas yra svarbi konstitucinės doktrinos formavimo prielaida. Skirtumas tik tas, kad oficialioji, Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje formuojama konstitucinė doktrina turi teisinę galią, tuo tarpu visos kitos konstitucinių principų interpretacijos – ne. Jeigu ne Konstitucinio Teismo jurisprudencija, daugelis Konstitucijoje suformuluotų, o tuo labiau iš jos išvedamų principų ir toliau liktų tik mokslinių diskusijų objektu.

Tai, kad Konstitucinis Teismas pats negali pakeisti Konstitucijai prieštaraujančio įstatymo turinio, jo pataisyti, skiria jį nuo įstatymų leidimo valdžios. Konstitucinis Teismas turi negatyvios įstatymų leidybos teisę – „anuliuoti“ Konstitucijai prieštaraujančius teisės aktus. „Konstitucinis Teismas savo nutarimais ne tik šalina Konstitucijos neatitinkančias teisės normas. Neretai įstatymų leidėjui „sufleruojama“, kurios normos yra ydingos, kokių esama spragų, primenamos teisės vertybės, kurių tiesiogiai negalima pamiršti ar ignoruoti“<sup>64</sup>. Toks Konstitucinio Teismo vaidmuo yra tuo stipresnis, kuo didesnis Teismo autoritetas visuomenėje ir politikų gretose.

---

<sup>60</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. vasario 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos apskrities valdymo įstatymo pakeitimo ir papildymo bei Vyriausybės atstovo įstatymo pripažinimo netekusiu galios įstatymo ir Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 12 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės valdymo tarnybos „A“ lygio valdininkų pareigybių sąrašo papildymo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. – 1998, Nr. 18-435.

<sup>61</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl SSRS valstybės saugumo komiteto (NKVD, NKGB, MGB, KGB) vertinimo ir šios organizacijos kadrinių darbuotojų dabartinės veiklos“ 1 ir 2 straipsnių, 3 straipsnio 2 dalies, taip pat Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl SSRS valstybės saugumo komiteto (NKVD, NKGB, MGB, KGB) vertinimo ir šios organizacijos kadrinių darbuotojų dabartinės veiklos“ įgyvendinimo įstatymo 1 straipsnio 1 ir 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. – 1999, Nr. 23-666.

<sup>62</sup> Ibid.

<sup>63</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. liepos 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 8 straipsnio pirmosios dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. – 1996, Nr. 67-1628.

<sup>64</sup> J.Žilys Konstitucinis Teismas ir Lietuvos teisės raida // Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis. – Vilnius, 1998, p.19.

Plačiaja prasme, Konstitucinio Teismo funkcija – užtikrinti Lietuvos Respublikos Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje. Konstitucinis Teismas yra teisminė institucija, sauganti suvereno (tautos) teises bei užtikrinanti valdžių pasidalinimo principo įgyvendinimą ir demokratinės teisinės valstybės egzistavimą.

## 2. Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos

Konstituciją sudaro ne tik Konstitucijos tekstas, jame išdėstytos teisės normos, bet ir jos principai<sup>65</sup>. Konstituciją taip pat sudaro Konstitucinio Teismo doktrina (Konstitucija yra tai, ką apie ją pasakė Konstitucinis Teismas)<sup>66</sup>. Konstituciją reikia nuolat aiškinti, nes Konstitucijos yra tiek ir tik tiek, kiek yra Konstitucinio Teismo išaiškinta.<sup>67</sup>

Konstitucinis Teismas savo veiklos pradžioje buvo suformulavęs nuostatą, kad jis tiria tik galiojančių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, vėliau šią nuostatą pamažu keitė ir šiuo metu laikosi visiškai priešingos nuomonės.

Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarime<sup>68</sup> Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad pagal Konstituciją tik Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams (102 str. 1 d.). Konstitucijos 110 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai. Pagal Konstitucijos 110 straipsnio 1 dalį tais atvejais, kai yra pagrindo manyti, kad įstatymas ar kitas teisės aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teisėjas sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą, prašydamas spręsti, ar šis įstatymas arba kitas teisės aktas atitinka Konstituciją. Aiškindamas, ką reiškia minėtas konstitucinis reguliavimas, Konstitucinis Teismas vadovavosi tuo, jog Konstitucijoje nėra ir negali būti įtvirtintas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį Konstitucijoje nustačius subjekto (šiuo atveju – teismo) teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai, kitam subjektui, t. y. Konstituciniam Teismui, Konstitucijoje nebūtų nustatyta pareiga išnagrinėti toki

<sup>65</sup> Plg. Kūris E. Konstitucija ir jos aiškinimas // Politologija. – Vilnius. - 1999. Nr.2(14), p.6.

<sup>66</sup> Plg. Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo jurisdikcijos ribos // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2002, t. 30(22), p. 132.

<sup>67</sup> Plg. Kūris E. Konstitucija ir jos aiškinimas // Politologija. – Vilnius. - 1999. Nr.2(14), p.9.

<sup>68</sup> Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. vasario 4 d. nutarimu Nr. 120 „Dėl valstybei ar savivaldybėms nuosavybės teise priklausančių pastatų arba patalpų perdavimo už akcijas tvarkos“ 3 punkto (1999 m. vasario 4 d. ir 2000 m. balandžio 14 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo 20 straipsnio 5 daliai (1998 m. gegužės 12 d. redakcija) // Valstybės žinios. – 2002, Nr. 82-3529.

prašymą. Aiškindamas minėtas konstitucines nuostatas Konstitucinis Teismas rėmėsi tuo, kad Konstitucijoje yra įtvirtinta ne tik teismo teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu iširti teisės akto atitiktį Konstitucijai, bet ir teismo teisė gauti Konstitucinio Teismo atsakymą į tai, ar teismo nurodytas teisės aktas, kuris turi būti taikomas konkrečioje byloje, neprieštarauja Konstitucijai. Todėl Konstitucinis Teismas konstatavo, jog minėtos Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalies ir 110 straipsnio nuostatos reiškia, kad tais atvejais, kai į Konstitucinį Teismą kreipėsi byla nagrinėjantis teismas, kuriam kyla abejonių dėl byloje taikytino teisės akto konstitucingumo, Konstitucinis Teismas turi pareigą išnagrinėti teismo prašymą neatsižvelgdamas į tai, ar ginčijamas arba kitas teisės aktas galioja, ar ne. Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, jog Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 4 dalies nuostatos, kad ginčijamo teisės akto panaikinimas yra pagrindas priimti sprendimą pradėti teisenai nutraukti, negalima aiškinti neatsižvelgiant į Konstitucijos 110 straipsnio nuostatas. Konstitucinio Teismo nuomone, formuluotė „ginčijamo teisės akto panaikinimas yra pagrindas pradėti teisenai nutraukti“ aiškintina kaip nustatanti Konstitucinio Teismo teisę tais atvejais, kai į Konstitucinį Teismą kreipėsi ne teismai, bet kiti Konstitucijos 106 straipsnyje nurodyti subjektai, atsižvelgiant į bylos aplinkybes nutraukti pradėtą teiseną, o ne kaip nustatanti, kad kiekvienu atveju, kai ginčijamas teisės aktas yra panaikintas, pradėta teiseną turi būti nutraukta<sup>69</sup>.

Kreipimosi į Konstitucinį Teismą požiūriu, tokią teisę turintys subjektai Konstitucijoje nėra kaip nors diferencijuojami, visi subjektai pagal Konstituciją yra lygūs, todėl ir jų kreipimasis į Konstitucinį Teismą turėtų lemti vienodas Konstitucinio Teismo pareigas. Konstitucijoje nėra normų, nustatančių Konstitucinio teismo įgaliojimus, remiantis subjektyviais kriterijais, t. y. vien tuo, kaip Konstitucinis Teismas vertina nagrinėjamos bylos aplinkybes, spręsti ar nutraukti pradėtą teiseną, kai ginčijamas teisės aktas yra panaikintas.

Dėl negaliojančių įstatymų ir kitų teisės aktų tyrimo Konstitucinis Teismas yra suformulavęs tokią doktriną: Konstitucinis Teismas privalo tirti ir negaliojančių įstatymų atitiktį Konstitucijai, taip pat negaliojančių poįstatyminių aktų atitiktį Konstitucijai ir įstatymams, jeigu dėl įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo į Konstitucinį Teismą kreipėsi teismai. Tais atvejais, kai su prašymu iširti negaliojančių įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumą į Konstitucinį Teismą kreipiasi ne teismai, bet kiti Konstitucijos 106 straipsnyje nurodyti subjektai, Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, gali (turi teisę) pradėtą teiseną byloje nutraukti, tačiau turi teisę jos ir nenutraukti<sup>70</sup>.

---

<sup>69</sup> Plg. V. Sinkevičius Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo jurisdikcijos ribos // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2002, t. 30(22), p. 135.

<sup>70</sup> Plg. V. Sinkevičius Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo jurisdikcijos ribos // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2002, t. 30(22), p. 140.

Panaikinto teisės akto atitikties Konstitucijai klausimas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje yra sudėtingas, nevienalytis. Konstituciniam Teismui reikėtų aiškiai suformuluoti kriterijus, kuriais atvejais turi būti tiriama negaliojanti teisės norma, kai į ją kreipiasi kiti Konstitucijos 106 straipsnyje nurodyti subjektai. Nemažiau svarbu šių kriterijų laikytis kiekvienu tyrimo atveju.

Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarime<sup>71</sup> išdėstytas naujas Konstitucinio Teismo įgaliojimų aspektas: interpretuodamas Konstitucijos 105 straipsnio 1 dalies nuostatą, jog Konstitucinis Teismas nagrinėja, ar Konstitucijai neprieštarauja įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai, Konstitucinis Teismas konstatavo, jog jis turi įgaliojimus tirti Seimo priimtų ir oficialiai paskelbtų įstatymų ir kitų teisės aktų (jų dalių) atitiktį Konstitucijai, neatsižvelgdamas į tai, kokia yra nustatyta šių įstatymų ar kitų teisės aktų (jų dalių) taikymo pradžios data. Konstitucinis Teismas konstatavo, jog pagal Konstituciją jis turi įgaliojimus tirti ir dar neįsigaliojusių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai. Svarbu, kad šie įstatymai ir kiti teisės aktai būtų priimti ir oficialiai paskelbti.

Konstitucijos 102 ir 105 straipsniuose nustatyta, jog Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, ar Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams. Tirdamas teisės akto atitiktį Konstitucijai, Konstitucinis Teismas kartais pripažįsta, kad aktas prieštarauja ne (tik) pareiškėjo nurodytiems, bet (ir) kitiems Konstitucijos straipsniams<sup>72</sup>. Taigi Konstitucinis Teismas privalo ištirti, ar ginčijamas įstatymas bei kitas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai kaip visumai. Apsiribodamas tik pareiškėjo (galbūt klaidingai) nurodytais Konstitucijos straipsniais, Teismas neatliktų savo priedermės. Iš šios konstitucinės nuostatos kyla Konstitucinio Teismo įgaliojimai tirti ginčijamo įstatymo, kito Seimo akto, Respublikos Prezidento akto bei Vyriausybės akto atitiktį ne tik pareiškėjo nurodytiems Konstitucijos straipsniams, bet ir kitiems Konstitucijos straipsniams bei principams. Būtent taip Konstitucinis Teismas ir elgiasi, kai pastebi, jog pareiškėjo ginčijamas teisės aktas prieštarauja ir kitiems arba tik kitiems, pareiškėjo prašyme nurodytiems, Konstitucijos straipsniams bei principams.

---

<sup>71</sup> Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2000 m. liepos 11 d. redakcija) 27 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 27 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 57 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (1997 m. gegužės 22 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 4 punkto, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (2002 m. birželio 20 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 6 punkto, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 48 straipsnio dalies (1961 m. birželio 26 d. redakcija) ir 75 straipsnio 1 dalies (1975 m. sausio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios. – 2002, Nr. 93-4000.

<sup>72</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 1 straipsnio 5 punkto, 10 straipsnio 3 ir 4 dalių, 15 straipsnio 1 dalies, 20 straipsnio, 21 straipsnio 2 punkto, 32 straipsnio 2 dalies, 34 straipsnio 2, 3 ir 4 dalių, 35 straipsnio 2 ir 5 punktų, 37 straipsnio 2 punkto ir 38 straipsnio 2 ir 3 punktų atitiktimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. - 2000, Nr. 49-1424; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 45 straipsnio (1998 m. liepos 2 d. redakcija) ir 312 straipsnio 3 dalies (1998 m. vasario 3 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. - 2003, Nr. 57-2552 .

Žemiau paminėti keli Konstitucinio Teismo nutarimai ištyrus teisės aktų atitikimą pareiškėjo nesuformuluotiems straipsniams ir konstituciniams principams.

Grupė Seimo narių prašė išnagrinėti Švietimo įstatymo 32 straipsnio 2 dalies atitikimą Konstitucijos 25 straipsnio 1 daliai, 26 straipsnio 1, 2 ir 3 dalims ir 40 straipsnio 1 daliai<sup>73</sup>. Tyrimo eigoje Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį į minėto įstatymo 32 straipsnio 2 dalies 2 punkto nuostatą, kad valstybinių ir tradicinių religinių bendruomenių kartu įsteigtose švietimo įstaigose, pasaulėžiūros ugdymo reikalavimus ir reikalavimus su ugdymu susijusiam švietimo įstaigos personalui nustato religinė bendrija. Ši įstatymo nuostata suponuoja tai, kad religinė bendrija turi teisę kištis į darbuotojų įsitikinimus, daryti jiems poveikį, aiškintis jų požiūrį į religiją ir tikėjimą, todėl prieštarauja ne tik pareiškėjo nurodytiems Konstitucijos straipsniams, bet ir pareiškėjo neminimam – Konstitucijos 42 straipsniui (1 daliai), kurioje nustatoma, kad kultūra, mokslas ir tyrinėjimai bei dėstymas yra laisvi.

Konstitucinis Teismas šioje byloje taip pat papildomai išnagrinėjo Švietimo įstatymo 10 straipsnio 4 dalies atitikimą ir Konstitucijos 43 straipsnio 5 daliai, nes pareiškėjo nurodyta Konstitucijos 43 straipsnio 3 dalis reglamentuoja kitokio pobūdžio santykius, nei ginčijamame įstatyme. Minėta Švietimo įstatymo dalis reglamentuoja santykius susijusius su švietimo įstaigų steigimu kartu su valstybės pripažintomis tradicinėmis religinėmis bendrijomis. Pareiškėjo nurodyta Konstitucijos 43 straipsnio 3 dalis reglamentuoja kitokio pobūdžio santykius, o turėtų būti taikoma Konstitucijos 43 straipsnio 5 dalis, kurioje nustatyta: „Bažnyčių bei kitų religinių organizacijų būklė valstybėje nustatoma susitarimu arba įstatymu.“ Nors šiuo atveju ir nenustatė prieštaravimo Konstitucijai, Konstitucinis Teismas taikė tą Konstitucijos straipsnį, kuris aprašo santykius, reglamentuojamus ginčijamame įstatymo straipsnyje, o ne tą Konstitucijos straipsnį, kurį nurodė pareiškėjas, tokiu būdu užtikrindamas pilnavertę Konstitucinę kontrolę.

Šioje byloje Konstitucinis Teismas taip pat pripažino prieštaraujančia Konstitucijos 40 straipsnio 1 daliai (kurios pareiškėjas nemini savo pareiškime) Švietimo įstatymo 34 straipsnio 2 dalies normą, kad švietimo įstaigų veiklą organizuoja ir prižiūri jų steigėjai. Ši įstatymo norma suponuoja tai, kad valstybės pripažintoms tradicinėms religinėms bendrijoms (kai jos yra – švietimo įstaigų steigėjos) nustatyta teisė prižiūrėti visą šių įstaigų veiklą, o pagal Konstitucijos 40 straipsnio 1 dalį „Valstybinės ir savivaldybių mokymo ir auklėjimo įstaigos yra pasaulietinės“. Konstitucinis Teismas šioje byloje teisės aktų nuostatas įvertino pagal 3 papildomus, pareiškėjo neminimus Konstitucijos straipsnius.

---

<sup>73</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 1 straipsnio 5 punkto, 10 straipsnio 3 ir 4 dalių, 15 straipsnio 1 dalies, 20 straipsnio, 21 straipsnio 2 punkto, 32 straipsnio 2 dalies, 34 straipsnio 2, 3 ir 4 dalių, 35 straipsnio 2 ir 5 punktų, 37 straipsnio 2 punkto ir 38 straipsnio 2 ir 3 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. - 2000, Nr. 49-1424.

2001 m. spalio 2 d. nutarime Konstitucinis Teismas remiasi 2000 m. birželio 13 d. nutarime suformuluota nuostata, kad pareiškėjo nurodytuose Konstitucijos straipsniuose išdėstytų teisės normų negalima interpretuoti jas atribojus nuo kitų Konstitucijos normų. Konstitucinis Teismas 2001 m. spalio 2 d. nutarime pažymi, kad „...vertinant ginčijamų įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai svarbu išsiaiškinti ne tik jų santykį su pareiškėjų nurodytomis Konstitucijos normomis, bet ir tai, ar jie neprieštarauja Konstitucijoje įtvirtintiems principams”.<sup>74</sup> Šioje byloje Konstitucinis Teismas nenustatė ginčijamo įstatymo straipsnių prieštaravimo pareiškėjo nurodytiems Konstitucijos straipsniams, tačiau nustatė, jog vairuotojo pažymėjimo negražinimas, iki bus sumokėta paskirta bauda, prieštarauja Konstitucijoje įtvirtintam teisinės valstybės principui. Teisinių valstybės principą Konstitucinis Teismas apibūdina pagal 2000 m. gruodžio 6 d. Konstitucinio Teismo nutarimą: teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniai principai reiškia ir tai, „kad tarp siekiamo tikslo ir priemonių šiam tikslui pasiekti, tarp teisės pažeidimų ir už šiuos pažeidimus nustatytų nuobaudų turi būti teisinga pusiausvyra (proporcija). Šie principai neleidžia nustatyti už teisės pažeidimus tokių nuobaudų, kurios būtų akivaizdžiai neproporcingos teisės pažeidimui bei siekiamam tikslui”.<sup>75</sup> Šiame nutarime Konstitucinis Teismas ne tik rėmėsi kitais, nei nurodyta pareiškėjo Konstitucijos straipsniais, bet konstituciniu principu. Konstitucinio Teismo įstatymo 56 straipsnis nustato, jog nutarime turi būti įvardinta „Konstitucijos norma, kuria vadovavosi Konstitucinis Teismas, vertindamas akto ar veiksmo atitikimą Konstitucijai”. Ši nuostata neįpareigoja nurodyti konkretaus Konstitucijos straipsnio. Konstitucijos aiškinimas yra Konstitucinio teismo išskirtinė teisė, todėl nutarimuose suformuluoti konstituciniai principai tampa teisiniu pagrindu kitose bylose.

Taip pat tais atvejais, kai pareiškėjas ginčija poįstatyminio teisės akto atitiktį Konstitucijai, bet neprašo ištirti, ar poįstatyminis teisės aktas neprieštarauja įstatymui, kurio pagrindu jis buvo priimtas, Konstituciniam Teismui kyla pareiga patikrinti ir tai, ar ginčijamas poįstatyminis teisės aktas neprieštarauja įstatymui, kurio pagrindu jis buvo priimtas (nors pareiškėjas minėto įstatymo ir neginčija), taip pat patikrinti, ar įstatymas, kurio pagrindu buvo priimtas ginčijamas poįstatyminis teisės aktas, neprieštarauja Konstitucijai. Konstitucijoje yra įtvirtinta teisės aktų hierarchija, kuri reiškia ir tai, jog poįstatyminis aktas negali prieštarauti įstatymui, o įstatymas – Konstitucijai. Gali būti, kad poįstatyminis teisės aktas, kurio atiktimi Konstitucijai abejojama, neprieštarauja įstatymui, tačiau pats įstatymas, kurio pagrindu priimtas poįstatyminis teisės aktas, prieštarauja Konstitucijai. Tuomet Konstitucijai prieštaraujančiu įstatymu grindžiamas poįstatyminis teisės aktas taip pat prieštarauja

<sup>74</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. spalio 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 269 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. – 2001, Nr. 85-2977.

<sup>75</sup> Ibid.

Konstitucijai. Tyrimo metu pastebėjus, kad įstatymas, kurio pareiškėjas neginčija, tačiau kuriuo yra grindžiamas pareiškėjo ginčijamas poįstatyminis teisės aktas, prieštarauja Konstitucijai, Konstitucinis Teismas privalo tai konstatuoti. Tokia Konstitucinio Teismo priedermė kyla iš Konstitucijos, šitaip užtikrinama Konstitucijos viršenybė<sup>76</sup>. Dar toliau plėtojant šią doktriną konstatuota, kad nustatęs, jog Konstitucijai prieštarauja įstatymo, kurio atitikties Konstitucijai pareiškėjas neginčija, nuostatos, kuriomis įsiterpiama į ginčijamo įstatymo reguliuojamus visuomeninius santykius, Konstitucinis Teismas konstatuoja ir tai<sup>77</sup>.

Tuos pačius visuomeninius santykius įvairiais aspektais ne retai reguliuoja ne vienas, bet keli teisės aktai, jų nustatytas teisinis reguliavimas neretai persipina, būna neatsiejamas vienas nuo kito. Pareiškėjo ginčijamas teisės aktas neretai tam tikra dalimi apima kito teisės akto, kurio pareiškėjas neginčija, reguliuojamus visuomeninius santykius. Iš teisės sistemos pašalinus tik dalį tuos pačius visuomeninius santykius reguliuojančių teisės aktų, konstitucinio teisėtumo užtikrinimo problema išliktų, nes būtų ir toliau taikomi kiti, pareiškėjo neginčijami ir konstitucingumo požiūriu netirti teisės aktai, reguliuojantys visuomeninius santykius visiškai analogiškai, kaip ir teisės aktai, kurie buvo pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai. Todėl Konstitucinis Teismas pastebėjęs, jog Konstitucijai prieštarauja ne tik pareiškėjo ginčijamas teisės aktas (jo dalis), bet ir kitas teisės aktas (jo dalis), kurio pareiškėjas neginčija, tačiau kuris yra tiesiogiai ir neatskiriama susijęs su ginčijamu teisės aktu ir tam tikra dalimi apima ginčijamo teisės akto reguliuojamus santykius, konstatuoja ir neginčijamo teisės akto (jo dalies) prieštaravimą Konstitucijai<sup>78</sup>.

Konstitucinis Teismas pagal Seimo narių pareiškimą tyrė ar 2001 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas (2000 m. gruodžio 19 d. redakcija)

---

<sup>76</sup> Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimas „Dėl į Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 22 d. posėdžio protokolą įrašyto Lietuvos Respublikos Vyriausybės sprendimo „Dėl kompanijos „Danisco Sugar“ A/S prašymo įsigyti cukraus pramonės įmonių akcijų“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ 3 bei 8 straipsnių nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. – 2001, Nr. 102-3636.

<sup>77</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 2001 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo (2000 m. gruodžio 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžetų pajamų dydį ir išlyginimą lemiančių rodiklių tvirtinimo 2001, 2002 ir 2003 metams įstatymo ir Lietuvos Respublikos žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 16 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. - 2002, Nr. 5-186.

<sup>78</sup> Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimas „Dėl į Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 22 d. posėdžio protokolą įrašyto Lietuvos Respublikos Vyriausybės sprendimo „Dėl kompanijos „Danisco Sugar“ A/S prašymo įsigyti cukraus pramonės įmonių akcijų“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ 3 bei 8 straipsnių nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. – 2001, Nr. 102-3636; Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 2001 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo (2000 m. gruodžio 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžetų pajamų dydį ir išlyginimą lemiančių rodiklių patvirtinimo 2001, 2002 ir 2003 metams įstatymo ir Lietuvos Respublikos žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 16 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. - 2002, Nr. 5-186.



atitinka Konstitucijos 131 straipsnio 2 dalies nuostatą, kad negalima mažinti įstatymų numatytų išlaidų, kol tie įstatymai nepakeisti. Konstitucinis Teismas šiame nutarime<sup>79</sup> taip pat išnagrinėjo ir Seimo narių kreipimesi į Konstitucinį Teismą neginčijamo Žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymą<sup>80</sup> bei pripažino, jog šio įstatymo 16 straipsnyje nustatytas teisinis reguliavimas prieštarauja Konstitucijai. Tyrimo praplėtimas motyvuojamas tuo, kad „Konstitucinis Teismas, nustatęs, kad Konstitucijai prieštarauja įstatymo, kurio atitikties Konstitucijai pareiškėjas neginčia, nuostatos, kurioms įsiterpiama į ginčijamo įstatymo reguliuojamus visuomeninius santykius, privalo tai konstatuoti”.<sup>81</sup>

Byloje pagrindinis klausimas buvo, ar atskirų sričių ir valstybės funkcijų finansavimo nustatymas atskirais įstatymais, kuriuose finansavimas išreiškiamas konkrečiais kiekybiniais dydžiais, apeinant biudžeto sudarymo procedūrą neprieštarauja Konstitucijai. Minėtame Žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 16 straipsnyje nustatyta, kad įvairioms žemės ūkio sritims finansuoti skiriama ne mažiau kaip 10 procentų nacionalinio biudžeto išlaidų, todėl yra sudaromos prielaidos paneigti konstitucinę biudžetinių metų sampratą. Įstatymu reguliuojant santykius, kuriuos pagal konstitucinę valstybės biudžeto sampratą galima reguliuoti tik valstybės biudžeto įstatyme, paneigiama Vyriausybės konstitucinė teisė ir pareiga rengti valstybės biudžetą bei Seimo konstitucinė teisė ir pareiga suformuoti valstybės biudžetą. Tam tikras išlaidas numatančiais kitais, ne valstybės biudžeto, įstatymais negalima reguliuoti santykių, kuriuos pagal Konstituciją galima reguliuoti tik valstybės biudžeto įstatyme. Biudžetiniams metams planuojamos valstybės pajamos ir išlaidos gali būti numatytos tik įstatymu patvirtintame valstybės biudžete.

Interpretuodamas Konstitucijos nuostatas Konstitucinis Teismas suformulavo tokią savo jurisdikcijos tiriant pareiškėjo neginčijamų įstatymų ar kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai sampratą: pirma, Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti ir pareiškėjo neginčijamų įstatymų bei kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, tačiau tik tų, kuriais įsiterpiama į pareiškėjo ginčijamo įstatymo bei kitų teisės aktų reguliuojamus santykius; antra, atsižvelgdamas į tai, jog pagal Konstituciją poįstatyminis

---

<sup>79</sup> Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 2001 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo (2000 m. gruodžio 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžetų pajamų dydį ir išlyginimą lemiančių rodiklių patvirtinimo 2001, 2002 ir 2003 metams įstatymo ir Lietuvos Respublikos žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 16 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. - 2002. Nr. 5-186.

<sup>80</sup> Lietuvos Respublikos Žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymas // Valstybės žinios. (1995, Nr. 1-5), Žin. (2002, Nr. 72-3009, negalioja nuo 2003 m. sausio 1 d.).

<sup>81</sup> Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 2001 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo (2000 m. gruodžio 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžetų pajamų dydį ir išlyginimą lemiančių rodiklių patvirtinimo 2001, 2002 ir 2003 metams įstatymo ir Lietuvos Respublikos žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 16 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. - 2002. Nr. 5-186.

aktas negali prieštarauti ne tik Konstitucijai, bet ir įstatymams, Konstitucinis Teismas tirdamas, ar poįstatyminis teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai, turi ištirti ir tai, ar poįstatyminis aktas neprieštarauja pareiškėjo neginčijamam įstatymui, kuriuo grindžiamas ginčijamas poįstatyminis aktas; tokiu atveju Konstitucinis Teismas turi ištirti ir tai, ar įstatymas, kurio pagrindu buvo priimtas poįstatyminis teisės aktas, neprieštarauja Konstitucijai; trečia, Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti ir tų įstatymų bei kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, kurių pareiškėjas neginčia, jeigu šie įstatymai ar kiti teisės aktai yra ginčijamų įstatymų ar kitų teisės aktų nauja redakcija, neatsižvelgdamas į tai, ar šie įstatymai arba kiti teisės aktai jau yra įsigalioję, ar jie įsigalios ateityje, ir jeigu juose yra tos pačios arba iš esmės analogiškos nuostatos, kurios yra pareiškėjo ginčijamuose įstatymuose ar kituose teisės aktuose<sup>82</sup>.

Pagal Konstitucijos 105 straipsnį Konstitucinis Teismas nagrinėja, ar Konstitucijai neprieštarauja įstatymai. Konstitucijoje nėra straipsnių, kuriuose būtų įtvirtinta, jog Konstitucinis Teismas tiria, ar Konstitucijai neprieštarauja konstituciniai įstatymai, taip pat nėra ir straipsnių, kuriuose būtų nustatyta, jog Konstitucinis Teismas tiria, ar įstatymai neprieštarauja konstituciniams įstatymams.

Kategoriškas formalizmas, kai už Konstitucinės raidės nematoma jos dvasios, verstu Konstitucinį Teismą susilaikyti nuo konstitucinių įstatymų nagrinėjimo. Konstitucija įtvirtina ypatingus konstitucinių įstatymų priėmimo reikalavimus, bet tarsi nutyli jų teisinę galią. Oficiali konstitucinė doktrina skelbia, kad konstituciniai įstatymai užima ypatingą vietą teisės aktų sistemoje, kurią lemia pati Konstitucija kaip sistema. Konstitucija yra vientisas aktas (6 str. 1 d.), todėl Konstitucija negali būti aiškinama taip, kad būtų paneigta kuri nors Konstitucijoje įtvirtinta nuostata; visos Konstitucinės nuostatos įtvirtina arba atspindi tam tikras konstitucines vertybes, tarp kurių yra pusiausvyra. Konstituciniai įstatymai Konstitucijoje yra numatyti būtent todėl, kad galima būtų užtikrinti šiais įstatymais reguliuojamų visuomeninių santykių didesnę stabilumą. Nors Konstitucijoje tiesiogiai nėra nurodyta konstitucinių įstatymų teisinė galia, tačiau iš konstitucinio reguliavimo visumos Konstitucinis Teismas padarė išvadą, kad konstituciniai įstatymai yra aukštesnės teisinės galios negu kiti įstatymai. Įstatymai turi neprieštarauti Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams, o konstituciniai įstatymai – Konstitucijai. Ar įstatymas neprieštarauja konstituciniam įstatymui, o konstitucinis įstatymas – Konstitucijai, pagal Konstituciją sprendžia Konstitucinis Teismas<sup>83</sup>.

---

<sup>82</sup> Plg. Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo jurisdikcijos ribos // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2002, t. 30(22), p. 140.

<sup>83</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 5 straipsnio 2, 3, 4 ir 5 dalių, 12 straipsnio 3 punkto, 16 straipsnio 3 dalies ir šio straipsnio 9 dalies 5 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl šio įstatymo 5

Konstitucijos tekste nurodyta, kad Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai (102 str. 1 d.). Tačiau Seimas leidžia ne tik įstatymus, bet ir poįstatyminius aktus – procedūrinius sprendimus, nutarimus, rezoliucijas. Seimo poįstatyminių aktų atitikties įstatymams kontrolė Konstitucijoje tarsi nutylėta. Sistemaiškai aiškindamas Konstituciją, Teismas laikosi nuostatos, kad įstatymams turi neprieštarauti visi (taigi ir Seimo) poįstatyminiai aktai<sup>84</sup>, ir juos traktuoja kaip savo jurisdikcijos dalyką. Tirdamas, ar Seimo poįstatyminiai aktai neprieštarauja įstatymams, Konstitucinis Teismas užtikrina Konstitucijoje įtvirtintą įstatymų viršenybę poįstatyminių aktų atžvilgiu.

Konstitucijoje nurodoma tik viena Vyriausybės aktų rūšis – Vyriausybės nutarimai (95 str.). Konstitucijos 105 straipsnio formuluotė „Vyriausybės aktai“ reiškia, kad Konstitucinis Teismas turi konstitucinius įgaliojimus tirti ne tik Vyriausybės nutarimų, bet ir kitų Vyriausybės išleistų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, nesvarbu, kaip šie aktai pavadinti.

Konstitucijos 85 straipsnyje nustatyta, kad „Respublikos Prezidentas, įgyvendindamas jam suteiktus įgaliojimus, leidžia aktus – dekretus“. Minėta, kad pagal Konstitucijos 105 straipsnį Konstitucinis Teismas tiria, ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštarauja Respublikos Prezidento aktai. Formuluotė „Respublikos Prezidento aktai“ yra platesnė negu sąvoka „Respublikos Prezidento dekretas“, todėl Konstitucinis Teismas pagal Konstituciją turi įgaliojimus tirti ne tik Respublikos Prezidento dekretų, bet ir kitų Respublikos Prezidento išleistų teisės aktų atitiktį Konstitucijai ir įstatymams.<sup>85</sup>

Pagal Konstitucijos 95 straipsnį Vyriausybė valstybės valdymo reikalus sprendžia priimdama nutarimus. Vyriausybės įstatymo (1998 m. balandžio 28 d. redakcija)<sup>86</sup> 41 straipsnio 1 dalyje buvo nustatyta, kad „Vyriausybės nutarimai ir sprendimai priimami Vyriausybės posėdžiuose visų Vyriausybės narių balsų dauguma“. Vadovaudamasi nurodyta Vyriausybės įstatymo nuostata, kad Vyriausybė turi įgaliojimus priimti ne tik nutarimus, bet ir sprendimus, Vyriausybė gana dažnai

---

straipsnio 2, 3, 4 bei 5 dalių ir 12 straipsnio 3 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antrojoje dalyje numatyto žemės sklypų išigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo 8 straipsniui” // Valstybės žinios. - 2001, Nr. 29-938.

<sup>84</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. rugsėjo 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. balandžio 15 d. nutarimo „Dėl Vilniaus miesto tarybos paleidimo ir kai kurių priemonių tvarkai savivaldybėse pagerinti“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. - 1993, Nr. 47-949; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių „Būtingės nafta“, „Mažeikių nafta“ ir „Naftotiekis“ reorganizavimo įstatymo, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 5 straipsnio 3 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl strateginio investuotojo pripažinimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymui” // Valstybės žinios. - 2000, Nr. 88-2724.

<sup>85</sup> Plg. Sinkevičius V. Poįstatyminis teisės aktas Konstitucinio Teismo nutarimuose // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2003 t. 46(38), p. 56-57.

<sup>86</sup> Vyriausybės įstatymas // Valstybės žinios. – Nr. 41(1)-1131.

priimdavo vadinamuosius „protokolinius sprendimus“, t. y. sprendimus, kurie būdavo įrašomi į Vyriausybės posėdžio protokolą, tačiau neturėdavo Vyriausybės nutarimo formos. Tokie protokoliniai sprendimai nebuvo oficialiai skelbiami – subjektams, kuriems adresuojami šie sprendimai, būdavo išsiunčiamas išrašas iš Vyriausybės posėdžio protokolo.

Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas, ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštarauja į Vyriausybės 1998 m. liepos 22 d. posėdžio protokolą įrašytas sprendimas „Dėl kompanijos „Danisco Sugar“ A/S prašymo įsigyti cukraus pramonės įmonių akcijų“, konstatavo, kad „šis sprendimas priimtas Vyriausybei sprendžiant valstybės valdymo reikalus, kad pagal Konstituciją toks valdymo aktas turi turėti Vyriausybės nutarimo formą ir, nepaisant to, ar jis yra norminis teisės aktas ar individualus, kokiam subjektui ar subjektų ratui jis skirtas, turėjo būti paskelbtas ir įsigalioji jį paskelbus“. Ginčijamas Vyriausybės sprendimas neturėjo Vyriausybės nutarimo formos, jį pasirašė tik Ministras Pirmininkas, o pagal Konstituciją Vyriausybės nutarimus turi pasirašyti Ministras Pirmininkas ir atitinkamos srities ministras. Vyriausybės sprendimas nebuvo oficialiai paskelbtas, jo įsigaliojimo laikas nesiejamas su paskelbimo data. Konstitucinis Teismas pripažino, kad ginčijamas Vyriausybės nutarimas prieštarauja Konstitucijai pagal formą ir pasirašymo tvarką, taip pat pagal skelbimo ir įsigaliojimo tvarką<sup>87</sup>. Nurodytoje byloje Konstitucinis Teismas taip pat pripažino prieštaraujančiomis Konstitucijai tas įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ nuostatas, pagal kurias Vyriausybės nutarimai, kuriuose nėra nustatomos, keičiamos arba pripažįstamos netekusiomis galios teisės normos, šiuos aktus pasirašiusių asmenų nuožiūra gali būti oficialiai neskelbiami ir gali įsigalioji jų oficialiai nepaskelbus.

Savo jurisdikciją Konstitucinis Teismas traktuoja gana plačiai. Tokią nuostatą lemia pati Konstitucinio Teismo paskirtis – užtikrinti Konstitucijos viršenybę. Pasitaiko atvejų, kai ginčijamą teisės aktą išleidusi institucija iš anksto numano nepalankų Konstitucinio Teismo nutarimą ir tą aktą pakeičia formaliai kitu, tačiau faktiškai įtvirtinančiu tas pačias nuostatas. Tokiais atvejais Teismas nagrinėja ir šio – tik formaliai naujo – teisinio reguliavimo atitiktį Konstitucijai<sup>88</sup>. Priešingu atveju pati teisminė konstitucinė kontrolė būtų beprasmė.

---

<sup>87</sup> Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimas „Dėl į Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 22 d. posėdžio protokolą įrašyto Lietuvos Respublikos Vyriausybės sprendimo „Dėl kompanijos „Danisco Sugar“ A/S prašymo įsigyti cukraus pramonės įmonių akcijų“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ 3 bei 8 straipsnių nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. – 2001, Nr. 102-3636.

<sup>88</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo (1995 m. vasario 21 d. redakcija) 16 straipsnio 1 dalies, 17 straipsnio 1 ir 2 dalių, 19 straipsnio ir šio įstatymo (2000 m. birželio 20 d. redakcija) 27 straipsnio 4 ir 7 dalių, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. birželio 15 d. nutarimu Nr. 852 „Dėl Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo įgyvendinimo tvarkos“ patvirtintų Tipinių daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatų 8 punkto 1, 3 ir 4 pastraipų, 10 punkto 1 pastraipos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. - 2000, Nr. 110-3536.

Lietuvoje galioja Valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymas, reglamentuojantis valstybės paslaptį sudarančios informacijos apsaugą. Pagal įstatymą „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ teisės aktai, kuriuose yra valstybės ar tarnybinę paslaptį sudarančių žinių „Valstybės žiniuose“ neskelbiami, šie aktai išsiunčiami toms institucijoms, kurios gali disponuoti valstybės ar tarnybinę paslaptį sudarančiomis žiniomis (3 str. 3 d.).

Pirmą kartą tokį teisės aktą Konstitucinis Teismas tyrė nagrinėdamas Aukštesniojo administracinio teismo prašymą ištirti, ar vienas iš Vyriausybės nutarimų, kuris buvo pažymėtas žyma „visiškai slaptai“, neprieštarauja Konstitucijai. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad pagal Konstituciją jis nagrinėja teisės aktų atitikimą Konstitucijai nepriklausomai nuo to, ar jie pažymėti kokia nors slaptumo žyma. Pagal Konstituciją Konstitucinio Teismo nutarimas turi būti skelbiamas viešai – tai yra konstitucinė jo įsigaliojimo sąlyga. Tad nors Konstitucinio Teismo posėdis, kuriame nagrinėtas Vyriausybės nutarimas, buvo uždaras, Teismo nutarimo skelbimas buvo viešas. Abejones dėl slaptų teisės aktų priklausymo Konstitucinio Teismo jurisdikcijai išsklaido Konstitucinis Teismas savo nutarimuose: „Konstitucinis Teismas <...> šioje byloje nenagrinės, ar ginčijamas Vyriausybės nutarimas teisėtai ir pagrįstai pažymėtas žyma „visiškai slaptai“; „teisės norminiai aktai, reguliuojantys santykius, susijusius su konstitucinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis bei jų įgyvendinimu, apskritai neturi būti žymimi jokiais slaptumo žymomis.“<sup>89</sup> Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus spręsti, ar Konstitucijai neprieštarauja bet kuris įstatymas ar kitas Seimo aktas, Respublikos Prezidento aktas bei Vyriausybės aktas, nepriklausomai nuo to, ar teisės aktas yra (ar būtų) pažymėtas visiško slaptumo, slaptumo, konfidencialumo ar kokia nors kita žyma. Kitaip Konstitucinis Teismas negalėtų atlikti savo konstitucinės pareigos: šalinti iš teisės sistemos aktus, kurie neatitinka Konstitucijos.

### 3. Konstitucijos aiškinimo ribos

Atsiradusi kaip konstitucinio dokumento aiškinimas, konstitucinė jurisprudencija ilgainiui vis labiau plėtojasi reinterpretuodama pati save. Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarime<sup>90</sup>

---

<sup>89</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. rugsėjo 30 d. nutarimu Nr. 731-19 „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų „Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų“ 4.7 papunkčio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 7 straipsnio 3 dalies 7 punktui“ // Valstybės žinios. - 2000, Nr. 30-840.

<sup>90</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 86, 87 straipsnių papildymo bei pakeitimo ir įstatymo papildymo 88' straipsniu, įstatymo 4 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 11 d. nutarimo Nr. 457 „Dėl Vilniaus apskrities viršininko atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos

konstatuota, kad konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja jurisprudencijos tęstinumą. Konstitucinis Teismas, sprenddamas analogiškus konstitucinius ginčus, vadovaujasi ankstesnėse bylose suformuota doktrina, atskleidžiančia Konstitucijos turinį. Tirdamas įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, Teismas plėtoja savo ankstesniuose aktuose pateiktą Konstitucijos nuostatų sampratą, atskleisdamas naujus, konkrečios bylos tyrimui būtinus konstitucinio reguliavimo aspektus. Šiame nutarime įtvirtintas ypatingas Konstitucinio Teismo aktų, kaip teisės šaltinių „statusas“. Jame atsispindi ir „gyvosios Konstitucijos“ idėja: Konstitucinis Teismas plėtoja savo ankstesniuose aktuose patiktą Konstitucijos nuostatų sampratą.

„Konstituciniai principai neretai gali, o kai kada net turi būti aiškinami plečiamai“<sup>91</sup>. Šią tezę galima pailiustruoti tokiu pavyzdžiu. Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 11 d. nutarime konstatuojama, jog Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalies nuostata, kad galioja tik paskelbti įstatymai, „reiškia, kad įstatymai negalioja ir negali būti taikomi, jei jie nėra oficialiai paskelbti. Oficialus įstatymų paskelbimas laikantis Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytos tvarkos yra būtina sąlyga ne tik tam, kad įstatymai įsigaliotų, bet ir kad teisinių santykių subjektai žinotų, kokie įstatymai galioja, koks yra jų turinys, ir juos vykdytų. Demokratinėje teisinėje valstybėje negali būti nepaskelbtų įstatymų. Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje taip pat atsispindi teisės principas, jog paskelbti įstatymai galioja į ateitį ir neturi grįžtamosios galios (*lex retro non agit*). Taigi įstatymai taikomi tiems faktams ir pasekmėms, kurios atsiranda po šių įstatymų įsigaliojimo. Reikalavimas, kad paskelbti įstatymai galiotų į ateitį ir neturėtų grįžtamosios galios – svarbi teisinio tikrumo prielaida, esminis teisės viešpatavimo, teisinės valstybės elementas“; „teisės principas, jog paskelbti įstatymai galioja į ateitį ir neturi grįžtamosios galios, sietinas su konstituciniais teisingumo, humanizmo principais. <...> kad priimti įstatymai, panaikinantys veikos baudžiamumą ar sušvelninantys atsakomybę, turi grįžtamąją galią (*lex benignior retro agit*)“<sup>92</sup>. Tačiau jeigu Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalies nuostata, kad galioja tik paskelbti įstatymai, būtų aiškinama tik pagal raidę ir atsižvelgiant į tai, kad Konstitucijos tekste nėra analogiškos (tiesiogiai suformuluotos) nuostatos dėl poįstatyminių teisės aktų, tai privestų prie absurdiškos išvados, esą poįstatyminiams aktams paskelbimo reikalavimas netaikomas. Konstitucinio teismo 2001 m. lapkričio 29 d. nutarime konstatuojama: „Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas. Vienas iš teisinės valstybės principo elementų yra tas, kad teisės aktų galia nukreipta į ateitį. <...> Teisinės valstybės principo esminis elementas taip pat yra tas, kad galioja tik paskelbti teisės

---

Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ 9 straipsnio 1 daliai” // Valstybės žinios. - 2003, Nr. 52-2361.

<sup>91</sup> Kūris E. Konstitucijos dvasia // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2002, t. 30(22), p. 22.

<sup>92</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. - 2001, Nr. 5-143. // plg. E.Kūris Konstitucijos dvasia // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2002, t. 30(22), p. 23.

aktai. Teisė negali būti nevieša. Konstituciniai reikalavimai, kad galėtų tik paskelbti teisės aktai ir kad jie galėtų į ateitį, - svarbi teisinio tikrumo prielaida. Pagal Konstituciją Vyriausybė, sprendama valstybės valdymo reikalus, visada turi priimti nutarimus, ir jie turi būti paskelbti nepriklausomai nuo to, ar Vyriausybės priimami teisės aktai yra norminiai, ar individualūs, taip pat nepriklausomai nuo to, kokiam subjektui ar subjektų ratui jie skirti<sup>93</sup>. Neneigiant adekvataus aiškinimo, pateikto Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 11 d. nutarime, reikšmės ir pagrįstumo toje konkrečioje byloje, žmogaus teisių apsaugos bei pagarbos teisei užtikrinimo požiūriu Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalies nuostatos plečiamojo aiškinimo pranašumas yra akivaizdus. Pasak E.Kūrio, vengimas kurti naują normą gali apskritai užkirsti kelią atitinkamo konstitucinio principo plėtojimui. Be to, net ir preziumuojamas naujos normos sukūrimas gali būti iš dalies pateisinamas, jeigu taip užpildoma tikra ar tariama teisinio reguliavimo spraga, o pati tariamai sukurta norma nubrėžia iš Konstitucijos kildinamus orientyrus, kuriais toliau turi vadovautis teisėkūros subjektai<sup>94</sup>.

Konstitucinėje jurisprudencijoje suformuluoti kai kurie konstitucinio dokumento tekste tiesiogiai neįtvirtinti konstituciniai postulatai. Vienas iš pavyzdžių - valdžių padalijimo principas. Doktrinoje įtvirtinta, kad viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti konstitucinių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti; tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu<sup>95</sup>. Šie teiginiai, aiškinami nagrinėjamų bylų kontekste, padiktavo postulatą, kad Lietuvoje nėra deleguotos įstatymų leidybos<sup>96</sup>: Seimas negali pavesti, tarkime, Vyriausybei realizuoti savo konstitucinės kompetencijos (pvz., nustatyti mokesčius).

---

<sup>93</sup> Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimas „Dėl į Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 22 d. posėdžio protokolą įrašyto Lietuvos Respublikos Vyriausybės sprendimo „Dėl kompanijos „Danisco Sugar“ A/S prašymo įsigyti cukraus pramonės įmonių akcijų“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ 3 bei 8 straipsnių nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. – 2001, Nr. 102-3636.

<sup>94</sup> Kūris E. Konstitucijos dvasia // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2002, t. 30(22), p. 23-24.

<sup>95</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 2001 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo (2000 m. gruodžio 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžetų pajamų dydį ir išlyginimą lemiančių rodiklių tvirtinimo 2001, 2002 ir 2003 metams įstatymo ir Lietuvos Respublikos žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 16 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. - 2002, Nr. 5-186; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymo 39 straipsnio, Lietuvos Respublikos mokslo ir švietimo ilgalaikio finansavimo įstatymo 1, 2 ir 3 straipsnių, Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymo 18 straipsnio 2 dalies ir Lietuvos Respublikos Seimo statuto 172 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. - 2002, Nr. 72-3080. // plg. Kūris E. Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis // Justitia. – Vilnius. – 2003, Nr. 3-4 (45-46), p. 5.

<sup>96</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės paslapčių ir jų apsaugos įstatymo 5 ir 10 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. kovo 6 d. nutarimų Nr. 309 ir 310 atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso normoms“ // Valstybės žinios. - 1996, Nr. 126-2962 // plg. Kūris E. Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis // Justitia. – Vilnius. – 2003, Nr. 3-4 (45-46), p. 5.

Platus Konstitucijos nuostatų aiškinimas atskleidžia visą Konstitucijos tekstą ir kontekstą, neleidžia Konstitucijos raidei nustelbti Konstitucijos dvasios. Apsiribojus grynai teksto aiškinimu, kai kurios didingos Konstitucijos formuluotės būtų veikiau skambūs šūkliai, o ne teisinio reguliavimo instrumentai, orientuojantys teisėkūrą ir teisinę praktiką. Antai Konstitucijoje įtvirtintas teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas būtų deklaratyvus be konstitucinės doktrinos, postuluojančios teisminės valdžios visavertiškumą, jos savivaldą, draudimą mažinti teisėjų socialines garantijas, teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumą<sup>97</sup>.

Kiek išsamiai yra atskleidžiamos Konstitucijos nuostatos kiekvienoje konkrečioje byloje, priklauso ir nuo ginčijamo įstatymo (ar kito teisės akto) turinio, ir nuo to, ar Konstitucijos straipsnis (nuostata) jau buvo tirti ankstesnėse bylose. Yra tokių Konstitucinio Teismo nutarimų, kuriuose tirti pareiškėjo ginčijamą aktą skirta visiškai nedaug vietos, o daugiausia dėmesio sutelkiama atskleisti Konstitucijos nuostatų turinį. Tačiau yra ir tokių nutarimų, kuriuose pasitenkinama tik būtinu argumentacijos minimumu, apsiribojama ankstesniuose Konstitucinio Teismo nutarimuose išdėstyta Konstitucijos nuostatų turinio pakartojimu.

Pasak V.Sinkevičiaus, pastaraisiais metais ryškėja tendencija, kad tais atvejais, kai tiriama įstatymo, kito teisės akto atitikties tokiems Konstitucijos straipsniams (nuostatoms), kurie dar nebuvo atskleisti Konstitucinio Teismo nutarimuose ar yra atskleisti tik fragmentiškai, Konstitucinis Teismas linkęs gana išsamiai atskleisti konstitucinių nuostatų turinį<sup>98</sup>. Konstitucijos teisinio turinio atskleidimas yra viena svarbiausių Konstitucinio Teismo misijų.

Konstitucinio Teismo sudėtis nuolat keičiasi, teisės mokslas vystosi, pati konstitucinė doktrina formuluojama kiekvienu konkrečiu atveju aiškinant Konstituciją tiek, kiek reikia konkrečiai bylai spręsti. Todėl tas pats konstitucinis principas vienoje byloje aiškinamas plačiai, o kitose jis tik trumpai primenamas. Faktiškai konstituciniai principai nuolat performuluojami – atskleidžiami vis kiti jų aspektai, kai kada ir patikslinama ankstesnė doktrina skirtingai sudėliojant akcentus. Tai nesibaigiantis procesas. Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas 1994 m. vasario 14 d. nutarime konstatavo, kad prokurorai traktuotini kaip teisminės valdžios sudedamoji dalis<sup>99</sup>. Bet jau 1997 m. spalio 1 d. nutarime pozicija koreguojama: nors vis dar tvirtinama, kad prokurorai laikytini teisminės valdžios dalimi, bet drauge

---

<sup>97</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 25<sup>1</sup>, 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 69<sup>1</sup> ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. – 1999, Nr. 109-3192; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimo išaiškinimo“ // Valstybės žinios. - 2000, Nr. 4-100.

<sup>98</sup> Sinkevičius V. Konstitucijos aiškinimas ir jo ribos. // Justitia. – Vilnius. - 2004, Nr. 3(51), p.4.

<sup>99</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 53 straipsnio ir Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 21 straipsnio trečiosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. – 1994, Nr. 13-221.



pabrėžiama, kad jų negalima tapatinti su teismu<sup>100</sup>, o 1999 m. vasario 5 d. nutarime teigiama, kad prokurorai – tai teisminės valdžios dalis, vykdanți specifines funkcijas<sup>101</sup>; pagaliau 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime rašoma: „Prokurorai nėra teisėjai, jie nevykdo teisingumo. Konstitucijoje jiems patikėta specifinė funkcija, kurios negalima tapatinti su teisminės valdžios įgyvendinimu”<sup>102</sup>. Tai – laipsniškas konstitucinės doktrinos plėtojimas ją koreguojant. Be paties Konstitucinio Teismo,<sup>103</sup> nėra kitos institucijos, kuri galėtų koreguoti konstitucinių principų turinio oficialią sampratą.

Spręsdamas, ar ginčijamas įstatymas, kitas teisės aktas neprieštaruja Konstitucijai, Konstitucinis Teismas visada privalo išsiaiškinti ginčijamo įstatymo, kito teisės akto turinį, jame nustatytą teisinį reguliavimą. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje yra ne vienas nutarimas, kurio motyvuojamoje dalyje vartojamos formuluotės: „tik taip suprantant...”, „tik taip interpretuojant...” įstatymo ar kito teisės akto nuostata neprieštaruja Konstitucijai. Ginčijamo įstatymo, kito teisės akto interpretavimas Konstitucinio Teismo nutarimuose yra neišvengiamas, nes tai padeda atskleisti ne tik įstatyme įkūnytus įstatymo leidėjo ketinimus, bet ir suteikti įstatymų normoje nustatytam teisiniui reguliavimui tokią prasmę, kuri atitiktų Konstituciją, išsiaiškinti šią prasmę subjektams, taikantiems teisės normą. Konstitucinis Teismas interpretuodamas ginčijamo įstatymo, kito teisės akto normą netiesiogiai pakoreguoja normos taikymo praktiką, kad įstatymas, kitas teisės aktas būtų taikomas taip, kad nebūtų iškreiptas jo tikrasis turinys, atitinkantis Konstituciją.

Konstitucinis Teismas interpretuoja Konstituciją kai išaiškinta teisės normos prasmė iš esmės neatitinka Konstitucijos teksto, bet atitinka Konstitucijos principus. Pavyzdžiui, Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad galioja tik paskelbti įstatymai. Aiškinant šią normą tik pagal raidę, būtų galima teigti, kad Konstitucijoje yra įtvirtintas reikalavimas skelbti tik įstatymus, jog Konstitucijoje nėra reikalavimo skelbti Vyriausybės aktus ir kitus poįstatyminius teisės aktus. Tokia

---

<sup>100</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 195 straipsnio penktosios dalies ir 242 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. – 1997, Nr. 91-2289.

<sup>101</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių, 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1, 2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. – 1999, Nr. 15-402.

<sup>102</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 25<sup>1</sup>, 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 69<sup>1</sup> ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. – 1999, Nr. 109-3192; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 55 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 15 straipsnio 2 bei 3 dalių ir 32 straipsnio 2 dalies 1 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. – 2001, Nr. 18-561), konstatuota: „pagal Konstitucijos 118 straipsnio 3 dalį prokurorų skyrimo tvarką ir jų statusą nustato įstatymas. Nustatydamas prokurorų statusą įstatymų leidėjas turi kompetenciją nustatyti prokurorų vietą valstybės institucijų sistemoje atsižvelgiant į Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas prokurorų funkcijas, nustatyti prokurorų įgaliojimus, reglamentuoti prokurorų veiklos organizavimą bei procedūras, profesinius ar kitokius reikalavimus prokurorams, nustatyti jų veiklos garantijas ir pan. Įstatymų leidėjas šioje srityje turi diskreciją, kiek jos neriboja Konstitucija”.

<sup>103</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucijos 118 str. pakeitimas // Valstybės žinios. – 2003, Nr. 32-1316.

samprata būtų konstituciškai nepagrįsta, nes ji nesiderintų su konstituciniu teisinės valstybės principu, pagal kurį teisė negali būti nevieša, jog teisės aktų paskelbimas yra būtina sąlyga, kad teisinių santykių subjektai žinotų, kokie aktai galioja, koks jų turinys ir kaip juos vykdyti, kad teisės aktų galia nukreipiama į ateitį, kad teisės aktų paskelbimas yra teisinio tikrumo sąlyga. Konstitucinis Teismas, atskleidždamas konstitucinio teisinės valstybės principo turinį, yra suformulavęs tokią Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalies sampratą, pagal kurią Konstitucijoje yra įtvirtintas reikalavimas skelbti ne tik įstatymus, bet ir Vyriausybės, Respublikos Prezidento, ministrų leidžiamus teisės aktus<sup>104</sup>.

Konstitucijos aiškinimas papildant reiškia, kad interpretuojama nekeičiant Konstitucijos normų teksto prasmės, o tik atskleidžiant galimas įvairias tekste vartojamų žodžių prasmes. Pavyzdžiui, Konstitucijos 29 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs. Konstitucinis Teismas, interpretuodamas šią Konstitucijos nuostatą, konstatavo, kad sąvoka „visi asmenys” apima ne tik fizinius, bet ir juridinius asmenis.<sup>105</sup>

Konstitucijos stabilumas yra didelė vertybė, nes tai yra svarbiausia sąlyga, kad būtų užtikrintas politinės ekonominės, socialinės, moralinės realybės tęstinumas ir nuspėjamumas. Labai svarbu, kad nauji besiformuojantys santykiai nenukryptų nuo Konstitucijos nustatytų parametrų, todėl Konstitucinis Teismas turėtų ieškoti galimybių interpretuoti Konstituciją taip, kad ji būtų pritaikyta prie besikeičiančių visuomenės poreikių, kad galėtų atlikti jai tenkančias funkcijas, leistų adekvačiai reaguoti į naują tikrovę. Tai galima padaryti tik plečiamai aiškinant Konstituciją, ypač konstitucinius principus. Konstitucijos keitimas yra kraštutinis žingsnis, kuris turėtų būti žengtas tik tuomet kai Konstitucija „nesileidžia” interpretuojama.<sup>106</sup> „Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje atskleidžiamas Konstitucijos principų ir normų turinys. Labai apibendrintos, neretai itin lakoniškos formuluotės įgauna aiškiai apibrėžtą turinį. Laikui bėgant Konstitucija ir ją interpretuojanti konstitucinė jurisprudencija vis

---

<sup>104</sup> Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimas „Dėl į Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 22 d. posėdžio protokolą įrašyto Lietuvos Respublikos Vyriausybės sprendimo „Dėl kompanijos „Danisco Sugar” A/S prašymo išigyti cukraus pramonės įmonių akcijų” atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos” 3 bei 8 straipsnių nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. – 2001, Nr. 102-3636.; Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 8 d. nutarimo Nr. 458 „Dėl nuostolių, padarytų gamtai, pažeidus aplinkos apsaugos įstatymus, skaičiavimo metodikos patvirtinimo” atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. – 2003, Nr. 103-4611. // plg. Sinkevičius V. Konstitucijos aiškinimas ir jo ribos. // Justitia. – Vilnius. – 2004, Nr. 3(51), p.5

<sup>105</sup> Konstitucinio Teismo 1996 m. vasario 28 d. nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. rugpjūčio 30 d. nutarimo Nr. 1164 „Dėl dalies Žemės ūkio ministerijos įmonių paskolų kapitalizavimo” atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos biudžetinės sandaros įstatymo 13 straipsniui, Lietuvos Respublikos žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 9 straipsniui ir Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 43 straipsnio pirmajai daliai” // Valstybės žinios. – 1996, Nr. 20-537.

<sup>106</sup> Plg. Sinkevičius V. Konstitucijos aiškinimas ir jo ribos. // Justitia. – Vilnius. – 2004, Nr. 3(51), p.5.

labiau ir labiau susilieja į vieną teisinį reiškinį – „gyvąją konstituciją“ <...>, darančią tiesioginę įtaką visoms teisinio gyvenimo sritims.”<sup>107</sup>

Konstitucijos interpretavimo ribas nubrėžia pati konstitucinė medžiaga. Interpretuojant Konstituciją negali būti iškreiptos ar paneigtos fundamentalios nuostatos, kuriomis yra grindžiama visa Konstitucija: prie šių nuostatų priskirtinas žmogaus teisių ir laisvių prigimtinis pobūdis; suvereniteto priklausymas Tautai; valstybės demokratinis pobūdis; valdžios įstaigų pareiga tarnauti žmonėms; tokia valstybės valdžios sąranga, kai valstybės valdžia negali būti sukoncentruota kurioje nors vienoje valdžios institucijoje, o turi būti padalyta įvairioms valstybės institucijoms, kad tarp jų būtų pusiausvyra; nuostata, kad teisingumą vykdo tik teismas; nuostata, kad ūkinė veikla grindžiama privačios nuosavybės teise, ūkinės veiklos laisve ir iniciatyva ir kt. Šios ir kitos panašaus pobūdžio nuostatos – tai lyg visos Konstitucijos karkasas, laikantis kitas konstitucines vertybes. Fundamentalios, pamatinės nuostatos, kuriomis grindžiama visa Konstitucija iš esmės negali būti pakeistos. Kitos Konstitucijos nuostatos yra daug paslankesnės. Šią Konstitucijos dalį interpretuojant galima plėtoti taip, kad Konstitucija atitiktų besikeičiančius visuomeninius santykius, naujus visuomenės poreikius ir būtų tvirtu visuomenės ir valstybės gyvenimo pamatu.

Taip pat ir pats Konstitucinis Teismas, suformuluodamas atitinkamą konstitucinę doktriną, kartu susaisto save šia doktrina, nes būsimosios konstitucinės doktrinos negalės būti formuojamos neatsižvelgiant į Konstitucinio Teismo anksčiau suformuluotas doktrinas, kadangi jau suformuluotos konstitucinės doktrinos toliau gali būti plėtojamose tik tuo pačiu, Konstitucinio Teismo jau atskleistu konstituciniu pagrindu.

Konstitucinio Teismo interpretavimo ribas lemia ir subjektyvūs veiksniai: protingas, nuosaikus Konstitucinio Teismo „savęs suvaržymas“<sup>108</sup>. Žinoma ta riba nėra tokia, kad Konstitucinis Teismas kiekviename savo nutarime nemėgintų plėtodamas konstitucinę doktriną žengti bent truputį toliau negu buvo padaryta ankstesniuose nutarimuose.

---

<sup>107</sup> Plg. Jarašiūnas E. Konstitucija, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir teisės konstitucionalizacija // Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė. – Vilnius. - 2003. p. 141.

<sup>108</sup> Plg. Sinkevičius V. Konstitucijos aiškinimas ir jo ribos. // Justitia. – Vilnius. - 2004, Nr. 3(51), p.9.

## IŠVADOS

1. Konstitucijos kūrėja yra steigiamoji, vienintelė suvereni valdžia – Tauta. Konstitucija nustato ne tik valstybės valdžios institucijų kompetenciją ir galių ribas, bet ir įtvirtina teisingos visuomenės principus, asmens teisinės padėties pagrindus. Tokia Konstitucija iškilusi virš įstatymų ir poįstatyminių aktų statuso, kreipia tiek teisės kūrimą, tiek teisės praktiką. Teisės sistema yra griežtai hierarchizuota, ir šioje sistemoje išsiskiria Konstitucija – pirminė ir aukščiausiaji pozityvioji teisė.
2. Konstitucija – vienintelis pozityviojoje teisėje įtvirtintas teisinio reguliavimo teisiškumo matas, todėl šiuo matu neturi būti abejojama. Konstitucija yra visuma (sistema), kurios nei viena norma ar kita nuostata negali būti priešinama kitoms ar traktuojama kaip „viršesnė“ už kitas. Konstitucija apima ne tik įvardytas (žodžiais išreikštas), bet ir iš įvairių Konstitucijos nuostatų, iš viso konstitucinio reguliavimo kaip sistemos kildintinus principus. Jie yra Konstitucijos aiškinimo rezultatas. Jų suskaičiuoti neįmanoma, nes neįmanoma žinoti, kokią konstitucinę normą Konstitucijos tekste ir jos turinyje ateityje išvelgs Konstitucinis Teismas.
3. Konstitucijos aiškinimas yra neatskiriamas konstitucinės kontrolės elementas. Konstitucinė justicija užtikrina teisės neprieštarumą ir vienodą taikymą. Konstituciniam Teismui nėra suteikta galia kurti naujas normas. Tai – Tautos kompetencija. O konstitucinių principų formulavimas, jų plėtojimas ir aiškinimas – Konstitucinio Teismo uždavinys.
4. Aiškinti Konstituciją gali ne tik Konstitucinis Teismas. Mokslinis Konstitucijos aiškinimas yra svarbi konstitucinės doktrinos formavimo prielaida, tačiau įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją turi tik Konstitucinis Teismas. Oficialioji Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje formuojama konstitucinė doktrina turi teisinę galią, o visos kitos interpretacijos – ne.
5. Konstitucijos aiškinimas užtikrina, kad konstitucinių nuostatų stabilumas derės su Konstitucijos dinamiškumu – gebėjimu atitikti kintančias socialines ir politines realijas. Konstitucinė jurisprudencija užtikrina konstitucinės sistemos gyvybingumą – galimybę formaliai nekintantį, stabilų konstitucinį dokumentą taikyti atsižvelgiant į socialinius pokyčius ir jų nulemtus gyvenimo poreikius.
6. Konstitucinis Teismas privalo tirti ir negaliojančių įstatymų atitiktį Konstitucijai, taip pat negaliojančių poįstatyminių aktų atitiktį Konstitucijai ir įstatymams, jeigu dėl įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo į Konstitucinį Teismą kreipėsi teismai. Konstitucinis Teismas nėra suformulavęs aiškių kriterijų, kuriais atvejais turi būti tiriama negaliojanti teisės norma, kai į ją kreipiasi kiti Konstitucijos 106 straipsnyje nurodyti subjektai.

7. Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti ir dar neįsigaliojusių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, jei šie įstatymai ir kiti teisės aktai priimti ir oficialiai paskelbti. Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus spręsti, ar Konstitucijai neprieštarauja bet kuris įstatymas ar kitas teisės aktas, nepriklausomai nuo to, ar teisės aktas yra pažymėtas visiško slaptumo, slaptumo, konfidencialumo ar kokia nors kita žyma.
8. Konstitucinis Teismas privalo ištirti, ar ginčijamas įstatymas ar kitas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai kaip visumai. Konstitucinis Teismas privalo tirti ginčijamo įstatymo ar kito teisės akto atitiktį ne tik pareiškėjo nurodytiems Konstitucijos straipsniams, bet ir kitiems Konstitucijos straipsniams bei principams. Taip pat kai pareiškėjas ginčija poįstatyminio teisės akto atitiktį Konstitucijai, bet neprašo ištirti, ar poįstatyminis teisės aktas neprieštarauja įstatymui, kurio pagrindu jis buvo priimtas, Konstituciniams Teismui kyla pareiga patikrinti ir tai, ar ginčijamas poįstatyminis teisės aktas neprieštarauja įstatymui, kurio pagrindu jis buvo priimtas, taip pat patikrinti, ar šis įstatymas neprieštarauja Konstitucijai. Nustatęs, kad Konstitucijai prieštarauja įstatymo, kurio atitikties Konstitucijai pareiškėjas neginčija, nuostatos, kuriomis išterpiama į ginčijamo įstatymo reguliuojamus visuomeninius santykius, Konstitucinis Teismas konstatuoja ir tai. Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti ir tų įstatymų bei kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, kurių pareiškėjas neginčija, jei šie įstatymai ar kiti teisės aktai yra ginčijamų įstatymų ar kitų teisės aktų nauja redakcija, jeigu juose yra tos pačios arba iš esmės analogiškos nuostatos, kurios yra pareiškėjo ginčijamuose įstatymuose ar kituose teisės aktuose.
9. Platus Konstitucijos nuostatų aiškinimas atskleidžia visą Konstitucijos tekstą ir kontekstą, neleidžia Konstitucijos raidei nustelbti Konstitucijos dvasios. Konstitucijos interpretavimo ribas nubrėžia: pirma, pati Konstitucinė medžiaga, jos fundamentalios nuostatos, kurios negali būti iškreiptos ar paneigtos; antra, Konstitucinį Teismą susaisto anksčiau suformuluota doktrina, kuri toliau gali būti plėtojama tik tuo pačiu, Konstitucinio Teismo jau atskleistu pagrindu; trečia, protingas Konstitucinio Teismo „savęs suvaržymas“.

## SANTRAUKA

Konstitucija yra pagrindinis visų šiuolaikinių teisinių valstybių gyvavimo pagrindas. Konstitucijos įtaką jaučia visa teisės sistema, visos teisinio reguliavimo sritys. Konstitucijos normos ir principai nukreipia teisės kūrybą ir praktiką. Tokia sistema yra griežtai hierarchizuota, ir šioje sistemoje išsiskiria Konstitucija – pirminė ir aukščiausiaji pozityvioji teisė. Konstituciją sudaro normos ir principai, kurie pasižymi dideliu norminiu krūviu, dėl to ypač reikšminga Konstitucinio Teismo veikla. Konstitucinis Teismas vertindamas teisės aktų atitikimą Konstitucijai, taip pat ir aiškina Konstituciją.

Šio magistro darbo tikslas – atskleisti 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijos sampratą ir jos aiškinimo problematiką. Siekiant šio tikslo darbe keliami uždaviniai: apibrėžti Konstitucijos vietą Lietuvos teisės sistemoje; įvardinti subjektus, kurie gali aiškinti Konstituciją; išsiaiškinti Konstitucijos aiškinimo bei Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribas. Darbe nagrinėjama, kaip Konstitucinis Teismas interpretuoja Konstitucijos principus ir normas, koks vaidmuo Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje tenka teisės doktrinai, kitų valstybių konstitucinei justicijai, kaip Konstitucinio Teismo sprendimai veikia Lietuvos teisės sistemą.

## SUMMARY

The Constitution is the key foundation of the existence of all the contemporary legal states. The influence of the Constitution is felt in the whole legal system and all areas of legal control. Standards and principles of the Constitution direct legal creation and practice. Such system is strictly hierarchic, and the Constitution – primary and the highest positive law – is distinguished in this system. The Constitution consists of standards and principles characterized by considerable standard load; therefore, the activity of the Constitutional Court is particularly felt. Evaluating the execution of legislation acts towards the Constitution the Constitutional Court interprets the Constitution as well.

The aim of this Master's Thesis is to reveal the problematics of the concept and interpretation of the Constitution of Lithuania. In order to attain this aim the following goals have been raised: to define the place of the Constitution in the legal system of Lithuania; to name the subjects, which may interpret the Constitution; to clear the limits of interpretation of the Constitution and the jurisdiction of the Constitutional Court. In the thesis there is analyzed how the Constitutional Court interprets the principles and standards of the Constitution, what is the role of the legal doctrine and constitutional justice of other states in the jurisprudence of the Constitutional Court, how the decisions of the Constitutional Court influence the legal system of Lithuania.

## ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. - 1992, Nr. 31-953.  

Lietuvos Respublikos norminiai teisės aktai
2. Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Valstybės žinios. – 2005, Nr. 143-5167.
3. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Stomaitė v Kėdainių rajono savivaldybė, Nr. 3K-3-385/2000.
4. Lietuvos Respublikos Biudžetinės sandaros įstatymas // Valstybės žinios. – 2000, Nr. 5-126.
5. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas // Valstybės žinios. - 2004, Nr. 171-6319.
6. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos // Valstybės žinios. – 1992, Nr. 33-1015.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios. – 1993, Nr. 6-120.
8. Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas // Valstybės žinios. - 2002, Nr. 17-649.
9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymas // Valstybės žinios. – 1998, Nr. 41(1)-1131.
10. Lietuvos Respublikos Žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymas // Valstybės žinios. (1995, Nr. 1-5), Žin. (2002, Nr. 72-3009, negalioja nuo 2003 m. sausio 1 d.).  

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados ir sprendimai
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. rugsėjo 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. balandžio 15 d. nutarimo „Dėl Vilniaus miesto tarybos paleidimo ir kai kurių priemonių tvarkai savivaldybėse pagerinti“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. - 1993, Nr. 47-949.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 53 straipsnio ir Lietuvos



- Respublikos prokuratūros įstatymo 21 straipsnio trečiosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. – 1994, Nr. 13-221.
13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. birželio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymo normų, nustatančių aukštųjų mokyklų bendrabučių kambarių privatizavimą, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. - 1994, Nr. 50-948.
  14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtąjo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. - 1995, Nr. 9-199.
  15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių” 7 straipsnio ketvirtosios dalies ir 12 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. - 1995, Nr. 86-1949.
  16. Konstitucinio Teismo 1996 m. vasario 28 d. nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. rugpjūčio 30 d. nutarimo Nr. 1164 „Dėl dalies Žemės ūkio ministerijos įmonių paskolų kapitalizavimo” atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos biudžetinės sandaros įstatymo 13 straipsniui, Lietuvos Respublikos žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 9 straipsniui ir Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 43 straipsnio pirmajai daliai” // Valstybės žinios. - 1996, Nr. 20-537.
  17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatymo 37 straipsnio pirmosios dalies 7 punkto, 39 straipsnio, 40 straipsnio pirmosios bei antrosios dalių, 45 straipsnio ir 46 straipsnio antrosios bei trečiosios dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. – 1996, Nr. 36-915.
  18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. liepos 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 8 straipsnio pirmosios dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. – 1996, Nr. 67-1628.
  19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymo 5 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. - 1996, Nr. 114-2643.

20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės paslapčių ir jų apsaugos įstatymo 5 ir 10 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. kovo 6 d. nutarimų Nr. 309 ir 310 atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso normoms” // Valstybės žinios. - 1996, Nr. 126-2962.
21. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. rugpjūčio 23 d. nutarimo Nr. 1004 „Dėl minimalaus darbo užmokesčio didinimo” 3.1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 499 straipsnio pirmajai daliai ir Lietuvos Respublikos darbo apmokėjimo įstatymo 2 straipsniui” // Valstybės žinios. – 1997, Nr. 7-130.
22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 5 d. nutarimo „Dėl Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos narių paskyrimo” pripažinimo netekusiu galios ir Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos sudarymo” atitikimo Konstitucijai” // Valstybės žinios. - 1997, Nr. 49-1173.
23. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. birželio 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. rugpjūčio 31 d. nutarimo Nr. 1169-22 „Dėl specialaus Vyriausybės vertybinių popierių aukciono” atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos valstybės išdo įstatymo 1 straipsnio antrajai daliai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo 21 straipsnio 5 punktui ir Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos 1995 metų valstybės biudžeto ir atskaitymų į savivaldybių biudžetus normatyvų bei dotacijų patvirtinimo” 4 straipsniui” // Valstybės žinios. - 1997, Nr. 58-1351.
24. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 195 straipsnio penktosios dalies ir 242 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. – 1997, Nr. 91-2289.
25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. vasario 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos apskrities valdymo įstatymo pakeitimo ir papildymo

- bei Vyriausybės atstovo įstatymo pripažinimo netekusiu galios įstatymo ir Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 12 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės valdymo tarnybos „A“ lygio valdininkų pareigybių sąrašo papildymo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. – 1998, Nr. 18-435.
26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gegužės 6 d. nutarimas dėl „Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. gruodžio 5 d. nutarimu Nr. 530 patvirtintų asmenų draudimo valstybės lėšomis ir kompensacijų mokėjimo juos sužeidus ar jiems žuvus ryšium su tarnyba sąlygų 4 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos savanoriškosios krašto apsaugos tarnybos įstatymo 25 straipsniui” // Valstybės žinios. – 1996, Nr. 43-1187.
27. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. – 1998, Nr. 109-3004.
28. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių, 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1, 2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. – 1999, Nr. 15-402.
29. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl SSRS valstybės saugumo komiteto (NKVD, NKGB, MGB, KGB) vertinimo ir šios organizacijos kadrinių darbuotojų dabartinės veiklos” 1 ir 2 straipsnių, 3 straipsnio 2 dalies, taip pat Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl SSRS valstybės saugumo komiteto (NKVD, NKGB, MGB, KGB) vertinimo ir šios organizacijos kadrinių darbuotojų dabartinės veiklos” įgyvendinimo įstatymo 1 straipsnio 1 ir 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. – 1999, Nr. 23-666.
30. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 259 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. – 1999, Nr. 42-1345.
31. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 25<sup>1</sup>, 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51,

- 56, 58, 59, 66, 69, 69<sup>1</sup> ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. – 1999, Nr. 109-3192.
32. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimo išaiškinimo” // Valstybės žinios. – 2000, Nr. 4-100.
33. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 14 d. nutarimo Nr. 36 „Dėl 1998 metų pavyzdžio banderolių tabako gaminiams ir alkoholiniams gėrimams ženklinti įvedimo” atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos įmonių įstatymo 8 straipsnio 1 daliai ir 12 straipsnio 1 daliai” // Valstybės žinios. - 2000, Nr. 17-419.
34. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. rugsėjo 30 d. nutarimu Nr. 731-19 „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų patvirtinimo” patvirtintų „Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų” 4.7 papunkčio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 7 straipsnio 3 dalies 7 punktui” // Valstybės žinios. - 2000, Nr. 30-840.
35. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 1 straipsnio 5 punkto, 10 straipsnio 3 ir 4 dalių, 15 straipsnio 1 dalies, 20 straipsnio, 21 straipsnio 2 punkto, 32 straipsnio 2 dalies, 34 straipsnio 2, 3 ir 4 dalių, 35 straipsnio 2 ir 5 punktų, 37 straipsnio 2 punkto ir 38 straipsnio 2 ir 3 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. - 2000, Nr. 49-1424.
36. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių „Būtingės nafta”, „Mažeikių nafta” ir „Naftotiekis” reorganizavimo įstatymo, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 5 straipsnio 3 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl strateginio investuotojo pripažinimo” atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymui” // Valstybės žinios. – 2000, Nr. 88-2724.

37. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo (1995 m. vasario 21 d. redakcija) 16 straipsnio 1 dalies, 17 straipsnio 1 ir 2 dalių, 19 straipsnio ir šio įstatymo (2000 m. birželio 20 d. redakcija) 27 straipsnio 4 ir 7 dalių, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. birželio 15 d. nutarimu Nr.852 „Dėl Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo įgyvendinimo tvarkos“ patvirtintų Tipinių daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatų 8 punkto 1, 3 ir 4 pastraipų, 10 punkto 1 pastraipos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. - 2000, Nr. 110-3536.
38. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. - 2001, Nr. 5-143.
39. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 55 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 15 straipsnio 2 bei 3 dalių ir 32 straipsnio 2 dalies 1 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. - 2001. Nr. 18-561.
40. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 5 straipsnio 2, 3, 4 ir 5 dalių, 12 straipsnio 3 punkto, 16 straipsnio 3 dalies ir šio straipsnio 9 dalies 5 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl šio įstatymo 5 straipsnio 2, 3, 4 bei 5 dalių ir 12 straipsnio 3 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antrojoje dalyje numatyto žemės sklypų išsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo 8 straipsniui” // Valstybės žinios. - 2001, Nr. 29-938.
41. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. spalio 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 269 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. – 2001, Nr. 85-2977.
42. Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimas „Dėl į Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 22 d. posėdžio protokolą įrašyto Lietuvos Respublikos Vyriausybės sprendimo „Dėl kompanijos „Danisco Sugar”

- A/S prašymo įsigyti cukraus pramonės įmonių akcijų” atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos” 3 bei 8 straipsnių nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. – 2001, Nr. 102-3636.
43. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 2001 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo (2000 m. gruodžio 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžetų pajamų dydį ir išlyginimą lemiančių rodiklių tvirtinimo 2001, 2002 ir 2003 metams įstatymo ir Lietuvos Respublikos žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 16 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. - 2002, Nr. 5-186.
44. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymo 39 straipsnio, Lietuvos Respublikos mokslo ir švietimo ilgalaikio finansavimo įstatymo 1, 2 ir 3 straipsnių, Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymo 18 straipsnio 2 dalies ir Lietuvos Respublikos Seimo statuto 172 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. - 2002, Nr. 72-3080.
45. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. vasario 4 d. nutarimu Nr. 120 „Dėl valstybei ar savivaldybėms nuosavybės teise priklausančių pastatų arba patalpų perdavimo už akcijas tvarkos” patvirtintos valstybei ar savivaldybėms nuosavybės teise priklausančių pastatų arba patalpų perdavimo už akcijas tvarkos 3 punkto (1999 m. vasario 4 d. ir 2000 m. balandžio 14 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo 20 straipsnio 5 daliai (1998 m. gegužės 12 d. redakcija) // Valstybės žinios. – 2002, Nr. 82-3529.
46. Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2000 m. liepos 11 d. redakcija) 27 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 27 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 57 straipsnio 4 dalies, Lietuvos

- Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (1997 m. gegužės 22 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 4 punkto. Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (2002 m. birželio 20 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 6 punkto, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 48 straipsnio dalies (1961 m. birželio 26 d. redakcija) ir 75 straipsnio 1 dalies (1975 m. sausio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios. – 2002, Nr. 93-4000.
47. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 86, 87 straipsnių papildymo bei pakeitimo ir įstatymo papildymo 88' straipsniu, įstatymo 4 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 11 d. nutarimo Nr. 457 „Dėl Vilniaus apskrities viršininko atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ 9 straipsnio 1 daliai“ // Valstybės žinios. - 2003, Nr. 52-2361.
48. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 45 straipsnio (1998 m. liepos 2 d. redakcija) ir 312 straipsnio 3 dalies (1998 m. vasario 3 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. - 2003, Nr. 57-2552.
49. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 8 d. nutarimo Nr. 458 „Dėl nuostolių, padarytų gamtai, pažeidus aplinkos apsaugos įstatymus, skaičiavimo metodikos patvirtinimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. - 2003, Nr. 103-4611.
50. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1<sup>1</sup> straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. – 2004, Nr.86-3133.
- Specialioji literatūra
51. Barak A. A Judge on Judging: The Role of a Supreme Court in a Democracy // Harvard Law Review, 2002, vol. 116, No 1.

52. Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E., Maksimaitis M., Mesonis G., Normantas A., Pumputis A., Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S., Žilys J. Lietuvos konstitucinė teisė. – Vilnius, 2002. – 104 p.
53. Birmontienė T. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktai kaip konstitucinės teisės šaltinis // Lietuvos konstitucinė teisė. – Vilnius, 2001.
54. Birmontienė T. Naujos tendencijos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2002 t. 30(22), p. 148-160.
55. Bragyova A. Justice constitutionnelle et démocratie: le problème „contre-majoritaire” //Revue de justice constitutionnelle est-européenne. 2001. No 2. Clermont-Ferrand, Presses universitaires de la faculté de droit de Clermont-Ferrand, Université d’Auvergne.
56. Bučalis L. Ar Konstitucinis Teismas savo nutarimuose gali išeiti už pradinio kreipimosi ribų? – International Journal of Baltic Law, Vol. 1, No. 3 (June, 2004).
57. Cerullo R. A. Sociopolitical Control and the structure of National Symbols: the Empirical Analysis of National Anthems. – London, 1989.
58. Jarašiūnas E. Aukščiausioji ir ordinarinė teisė: požiūris į Konstituciją pokyčiai. // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2002, Nr. 33(25), p. 30-41.
59. Jarašiūnas E. Konstitucija, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir teisės konstitucionalizacija // Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė. – Vilnius. - 2003.
60. Kelzen H. The Functions of a Constitution; Tur R. and Twining W. Essays on Kelsen. – Oxford 1986.
61. Kūris E. Konstitucija ir jos aiškinimas // Politologija. – Vilnius. – 1999, Nr.2(14), p. 3-16.
62. Kūris E. Konstitucijos dvasia // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2002, t. 30(22), p. 16-31.
63. Kūris E. Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis // Justitia. – Vilnius. - 2003. Nr. 3-4 (45-46), p. 2-12.
64. Kūris E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2001, Nr. 23(15), p. 46-70.
65. Kūris E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas (2) // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2002, Nr. 24(16), p. 57-60.



66. Kūris E. Koordinaciniai ir determinaciniai konstituciniai principai (1) // Jurisprudencija. – Vilnius. - 2002. t. 26(18), p. 30-55.
67. Kūris E. Koordinaciniai ir determinaciniai konstituciniai principai (2) // Jurisprudencija. – Vilnius. - 2002. t. 27(19), p. 59-74.
68. Kūris E. Lietuvos Respublikos Konstitucijos principai // Lietuvos konstitucinė teisė. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.
69. Kūris E. Nekotorye voprosy konstitucionno dopustimych ograničenij prava sobstvennosti v praktike Konstitucionnogo suda Litovskoj Respubliki // A. S. Avtonomov et al. (red.). Rol' konstitucionnyh sudov v obespečenii prava sobctvennosti. Moskva, 2001. S. 86-88.
70. Kūris E. Politinių klausimų jurisprudencija ir Konstitucinio Teismo *orbiter dicta*: Lietuvos Respublikos Prezidento institucija pagal Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimą // Politologija. – 1998, Nr. 1(11), p. 3-94.
71. Lapinskas K. Teisės šaltiniai ir konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai // Konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai: konferencijos medžiaga. – Vilnius: Konstitucinis Teismas, 2000.
72. Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. – Vilnius, 1996.
73. Pavilionis V. Konstitucijos interpretavimas vykdant abstrakčią teisės aktų teisėtumo kontrolę // Konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai. – Vilnius, 2000.
74. Pumputis A. Konstitucija kaip simbolis ir kaip priemonė // Jurisprudencija. – Vilnius. - 2002 Nr. 30(22), p. 8-15.
75. Safjan M. Rol konstitucionnyh sudov v procese sozdaniya konstitucionnogo prava // Konstitucionnoe pravosudie na rubeže vekov. – Maskva: Norma, 2002.
76. Sinkevičius V. Konstitucijos aiškinimas ir jo ribos // Justitia. – Vilnius. - 2004, Nr. 3(51), p. 2-11.
77. Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2002, t. 30(22), p. 132-147.
78. Sinkevičius V. Poįstatyminis teisės aktas Konstitucinio Teismo nutarimuose // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2003, t. 46(38), p. 56-57.
79. Staskonis V. (ats. red.). Civilinė teisė. – Kaunas, 1997.
80. Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. - Vilnius, 2003.

81. Vaišvila A. Teisės teorija. - Vilnius, 2000, p. 146-150.
82. Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S. Lietuvos konstitucinės teisės įvadas. – Vilnius, 2001.
83. Žilys J. Konstitucinio Teismo aktai teisės šaltinių sistemoje // Jurisprudencija. – Vilnius. – 2000, t. 17(9);
84. Žilys J. Konstitucinis Teismas ir Lietuvos teisės raida // Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis. – Vilnius: LR Konstitucinis Teismas. 1998.